

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเรื่องความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานของ วัดศรีสวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารวัด
3. การดำเนินงานของวัด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535
4. บริบททั่วไปของชุมชนศรีสวัสดิ์และวัดศรีสวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

1. ความหมายของความคิดเห็น

มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับความคิดเห็นไว้หลายท่านดังนี้

สุชา จันทร์เอม (2520 : 103-104) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่เป็นลักษณะที่ไม่ลึกซึ้งเช่นเดียวกับทัศนคติ ซึ่งกล่าวโดยทั่วไปคนเราจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป และความคิดเห็นก็เป็นส่วนหนึ่งของทัศนคติ

สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ (2524 : 99) ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึงการแสดงออกซึ่งวิจารณ์ญาณที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะความคิดเห็นมีความหมายแคบกว่าเจตคติ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526 : 80-81) กล่าวว่า ความคิดเห็นของคนมีหลายระดับ คือ ผิวเผิน อย่างลึกซึ้ง สำหรับความคิดเห็นที่เป็นทัศนคติเป็นความคิดเห็นอย่างลึกซึ้งและติดตัวไปเป็นเวลานาน ความคิดเห็นผิวเผิน เป็นความคิดเห็นทั่ว ๆ ไป ไม่เฉพาะอย่าง มี

ลักษณะประจำตัวของบุคคลทุกคน เป็นความคิดเห็นที่ไม่ลึกซึ้งและเป็นความคิดเห็นเฉพาะอย่างและ อยู่เป็นเวลายาวนาน ๆ เรียกว่า (Option) เป็นความคิดเห็นประเภทหนึ่งที่ไม่ตั้งอยู่บนรากของพยานหลักฐานที่เพียงพอแก่การพิสูจน์ มีความรู้แห่งอารมณ์น้อยและเกิดขึ้นได้ง่าย แต่ก็สลายตัวเร็ว

พงษ์ไพบุลย์ ศิวาราวเวทย์ (2528 : 39) ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกด้านความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยการพูดหรือการเขียน โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์และสภาพแวดล้อม ซึ่งการแสดงความคิดเห็นนี้อาจได้รับหรือปฏิเสธจากบุคคลอื่น ๆ ก็ได้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2532 : 25) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็นหมายถึง การแสดงออกซึ่งวิจารณ์ญาณที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นการอธิบายเหตุผลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความคิดเห็นมีลักษณะที่แคบกว่าทัศนคติในขณะที่ทัศนคติเป็นสิ่งที่แสดงภาพความรู้สึกทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แต่ความคิดเห็นจะอธิบายเหตุผลเฉพาะ

จำลอง เงินดี (2537 : 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในลักษณะที่ไม่ลึกซึ้งเหมือนทัศนคติ ความคิดเห็นนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงออกของทัศนคติก็ได้ สังเกตและวัดได้จากคนแต่มีส่วนที่แตกต่างกันไปจากทัศนคติตรงที่ทัศนคตินั้นเจ้าตัวอาจจะตระหนักหรือไม่ตระหนักก็ได้

บุญเรียง ขจรศิลป์ (2534 : 78) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกทางวาจาของเจตคติ การที่บุคคลกล่าวว่าเรามีความเชื่อหรือความรู้สึกอย่างไรนั้น เป็นการแสดงความคิดเห็นของบุคคลนั้น ดังนั้น การวัดความคิดเห็นของบุคคลนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

โกศัย วงศ์อนันต์นนท์ (2539 : 4) สรุปความคิดเห็นว่าความคิดเห็นคือ การแสดงออกทางด้านความรู้สึกหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งอาจเกิดการประเมินผลสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้น โดยมีอารมณ์ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐาน การแสดงออก ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ตาม อาจจะได้รับยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นก็ได้ ความคิดเห็นนี้อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา การแสดงความคิดเห็นอาจทำได้ด้วยคำพูดหรือการเขียนก็ได้

อุทัย หิรัญโต (2523 : 43) สรุปว่ามิตติหรือความคิดเห็นต่าง ๆ ของคนเรานั้น เกิดได้จากการพบปะสังสรรค์ประจำวัน แต่คนเราก็มักมีภูมิหลังทางสังคมจำกัดอยู่ภูมิหลังทาง

สังคมของแต่ละคนย่อมเป็นผลถึงการที่คนเรากระทำตอบสนองต่อเหตุการณ์ และเกิดความ
คิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น

ธีระศักดิ์ บันทูปา (2542 : 55) ได้กล่าวไว้ว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออก
ด้านความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจและความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์
หนึ่งด้วยการพูด การเขียน โดยมีอารมณ์ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็น
พื้นฐานในการแสดงออก ซึ่งอาจถูกต้องหรือไม่ก็ได้ อาจได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคน
อื่นก็ได้ ความคิดเห็นอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 231) ได้ให้ความหมาย
ของความคิดเห็น หมายถึงความเชื่อ การตัดสินใจ ความรู้สึกประทับใจที่ได้มาจากการพิสูจน์
หรือซึ่งนำหน้ากว่าเป็นการถูกต้องหรือไม่

Hillgard (1964 : 626) กล่าวว่าความคิดเห็นคือ การพิจารณาตัดสินใจหรือความ
เชื่อที่นำไปสู่การคาดคะเนหรือแปรผลในพฤติกรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

Duncan (1981 : 135) ให้ความหมายว่า ความคิดเห็นเป็นความเชื่อหรือการ
พิจารณาตัดสิน (Judement) โดยบุคคลซึ่งอาจไม่เป็นที่ยอมรับในแต่ละช่วงเวลาความคิดเห็นนี้
ไม่สามารถทดสอบความรู้ความจริงของความเชื่อมั่นของบุคคลได้ และต้องยอมรับว่า
ประชาชนทั่วไปนั้นอาจมีความคิดเห็นแตกต่างกัน

Kolasa (1989 : 386) ให้ความหมายว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกของ
บุคคล ในการวิจารณ์ข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเป็นการประเมินผล (Evaluation)
เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากเหตุการณ์แวดล้อม

Freeman (1995 : 609) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึงความ
พร้อมทางด้านจิตใจที่จะตอบสนองต่อบุคคล สถานการณ์ วัตถุและความคิดเห็น โดยมีลักษณะ
ที่คงที่แน่นอน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ และมีรูปแบบการตอบสนองอย่างเดียวกัน

สรุปได้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกทางด้านความรู้สึก หรือความเชื่อ
ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ด้วยการพูดหรือการเขียน โดยมีอารมณ์
ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะนั้น เป็นพื้นฐานของการแสดงออก ซึ่งอาจจะถูกต้อง
หรือไม่ก็ได้ แล้วแต่ละบุคคลจะแสดงความคิดเห็นออกมา รวมทั้งอาจจะได้รับการยอมรับหรือ
ปฏิเสธจากคนอื่นก็ได้ ความคิดเห็นนี้อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลา

2. องค์ประกอบของความคิดเห็น

Triandis. (1971 : 2-3) ได้อธิบายว่า องค์ประกอบของความคิดเห็นมี 3 ส่วน ได้แก่

2.1 องค์ประกอบด้านความรู้ (Cognitive Component) ได้แก่ ความรู้และความคิดที่บุคคลมีต่อสิ่งเร้า ซึ่งอาจเป็นบุคคล กลุ่มหรือสภาวะการณ์ใด ๆ ความรู้และความคิดดังกล่าวจะเป็นส่วนกำหนดลักษณะและทิศทางของความคิดเห็นของบุคคล กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีความรู้และการติดต่อกับสิ่งเร้าได้ครบถ้วนแล้ว บุคคลจะมีความคิดเห็นต่อสิ่งเร้าในทางบวกหรือลบ ชัดเจนขึ้น

2.2 องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective Component) ได้แก่ อารมณ์หรือความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า อารมณ์หรือความรู้สึกดังกล่าวจะเป็นสิ่งกำหนดลักษณะและทิศทางของความคิดเห็นของบุคคล กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีอารมณ์หรือความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งใด บุคคลก็จะมีความคิดเห็นทางบวกต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าบุคคลมีอารมณ์หรือความรู้สึกไม่ดีต่อสิ่งใด บุคคลจะมีความคิดเห็นในทางลบ

2.3 องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavior Component) คือ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกต่อสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง พฤติกรรมดังกล่าวจะเป็นสิ่งบอกลักษณะและทิศทางของความคิดเห็นของบุคคล กล่าวคือ ถ้าพฤติกรรมของบุคคลที่จะแสดงออกต่อสิ่งเร้านั้นชัดเจนแน่นอนความคิดเห็นก็ย่อมมีลักษณะเป็นบวกหรือลบชัดเจนแน่นอน

3. ประโยชน์และความสำคัญของความคิดเห็น

Best (1987 : 53) การสำรวจความคิดเห็นเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งแต่ละคนจะแสดงความเชื่อและความรู้สึกใด ๆ ออกมาโดยคำพูดการเขียน ความคิดเห็นจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายต่าง ๆ เพราะจะทำให้สำเร็จบรรลุตามเป้าหมายอย่างแท้จริงแล้ว ควรได้รับความร่วมมือจากประชาชนการเผยแพร่โครงการและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการจะเกิดผลดีคือ จะช่วยให้โครงการนั้นสอดคล้องเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง อันเป็นสิ่งแวดลอมทางสังคมที่ใช้ประเมินค่าโครงการและทำให้ประชาชนเกิดสำนึกในการเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจความคิดเห็นของบุคคลสามารถวัดได้หลายวิธี วิธีที่ใช้กันทั่วไปคือการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ เบส ได้เสนอแนะว่าวิธีที่ง่ายที่สุดในการที่จะอธิบายความคิดเห็นก็คือ การแสดงให้เห็นถึงร้อยละของคำตอบในแต่ละข้อความความคิดเห็นจะออกมาในลักษณะเช่นไร และจะได้ทำตามความคิดเห็นนั้นได้

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารวัด

1. ความหมายของการบริหารวัด

มีผู้ให้คำนิยามและความหมายของการบริหารวัด ไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้
พระครูวิบูลธรรมวาที (2537 : 31) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ ดำเนินงานด้านปกครองเผยแผ่ศาสนา ศาสนศึกษา ศีลภาสการ และสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร (2539 : 167) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่และการใช้ศิลปะซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ในการทำงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมือ อันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุวัตถุประสงค์

พระธรรมกิตติวงศ์ (2541 ข : 102) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการงาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่นเกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขงาน

กรมการศาสนา (2543 : 2) ให้คำนิยามไว้ว่า การบริหารวัด หมายถึง การปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด

พระเทพปริยัติมุนี (2543 : 34) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การดำเนินการบริหารและปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณร และศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชุมชน

บุญช่วย จันทร์เห้า (2544 : 90) กล่าวว่า การบริหารและการจัดการวัด หมายถึง การทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการให้เจ้าอาวาส หรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ร่วมกันและใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน

พระราชญาณวิสิฐ (2549 : 30) ได้กล่าวถึงแนวความคิดในการบริหารวัดว่า การบริหารวัด หมายถึง การดูแลรักษาตน การปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ คือ พระภิกษุทั้งวัด รวมทั้งสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดการกิจการของวัด ซึ่ง

จะมีทั้งกิจกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ และการจัดการทางการเงิน และทรัพย์สินอื่น ๆ ของวัดอันเป็นของส่วนรวมของพระภิกษุทั้งวัด

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง กระบวนการจัดหา และใช้ ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่เพื่อดำเนินงานตามภารกิจ 6 ประการ คือ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

2. ความสำคัญของการบริหารวัด

การบริหารเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว นั้น ก็เพราะนักบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารวัดซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารวัดอย่างเป็นระเบียบ จะส่งผลให้วัดร่มรื่นน่าอยู่น่าเข้าไป ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ในที่นี้จึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการบริหาร และการบริหารวัด ซึ่งได้มีนักวิชาการหรือผู้รู้ได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังนี้

ประเวศ วะสี (2539 : 119) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1) สามารถสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ 2) สามารถสร้างวัดให้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องแก่สังคม อีกทั้งทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน 3) การบริหารวัดที่มีประสิทธิภาพจะมีความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กรมการศาสนา (2543 : 31) ระบุถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้ และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนพึงพอใจ

พระศรีปริยัติโมลี (2543 : 101) ได้กล่าวถึงการบริหารงานของวัดว่ามีความสำคัญในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณรมีความรู้ความสามารถ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐไปสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์การศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะนันทนาการของประชากร

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาวัดให้เป็นระเบียบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและประสิทธิภาพ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

3. แนวคิดและหลักการบริหารวัด

พระพิพิธธรรมสุนทร (2543 : 132-138) ได้กล่าวโดยสรุปว่า การบริหารวัดให้เป็น 7 โรง คือ

1. วัดเป็น โรงธรรม ได้แก่ ต้องพัฒนาวัดให้เป็นที่สอนธรรมะ ให้เป็นสถานที่เทศน์ วัดใดไม่มีการสอนธรรมะประชาชน ไม่มีการเทศน์ตลอดจนการไหว้พระสวดมนต์ร่วมกับประชาชน วัดนั้นจะค่อย ๆ เสื่อมไป
2. วัดเป็น โรงทีมคือ เป็นที่สวดศพ เป็นที่เก็บศพ เป็นที่ฝังศพ นี่เป็นผลประโยชน์ที่วัดจะต้องมีอยู่ และอย่าไปรังเกียจศพ เพราะคนบ้านไหนก็อยากจะตายอยู่บ้านนั้น อยากจะเผาศพที่วัดนั้น
3. วัดเป็น โรงละคร คือ เป็นโรงหนังโรงละคร ต้องจัดที่ส่วนหนึ่งไว้ประจำอย่าไปรังเกียจโขงหนังละคร เพราะนั่นเป็นการแสดงพื้นบ้าน เท่ากับว่าเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ได้ศิลปินไว้ใช้งานในงานต่าง ๆ
4. วัดเป็น โรงพยาบาล วัดจะต้องให้การดูแลเอาใจใส่ประชาชนในเรื่องสุขภาพพลานามัย แต่ก่อนแต่ไรมาพระสงฆ์นอกจากมีความรู้ในทางธรรมะแล้ว ท่านมักจะเรียนเรื่องสมุนไพรต่าง ๆ ให้การสงเคราะห์ประชาชนด้วยการบำบัดรักษา
5. วัดเป็น โรงเรียน ปัจจุบันแม้ไม่ได้สอนในศาลาวัด แต่เจ้าอาวาสจะต้องมีบทบาทในโรงเรียนด้วยการให้เห็นว่าโรงเรียนเป็นโรงเรียนวัด
6. วัดเป็น โรงแรม หมายถึง การทำวัดให้เป็นที่ยอมรับประชาชน เป็นที่ปฏิสันถารเป็นที่พักพิงสำหรับพระอาคันตุกะ หรือเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ
7. วัดเป็น โรงงาน คือ วัดต้องมีการก่อสร้าง พระสังฆาธิการแห่งวัดนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือพระในวัดต้องมีฝีมือ และเนื่องจากวัดมีการก่อสร้างนั่นเอง การพัฒนาฝีมือของพระเถระในการส่งไปคุมงาน ไปดูงาน ไปศึกษางานกับช่างหรือการผลิตช่างมีความสำคัญ

ไพบูลย์ เสียงก้อง (2544 : 20) ได้กล่าวถึง หลักการในการบริหารวัดว่า เจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำของพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงของวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำสั่งสอน พระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้มีความสมัครสมานปรองดองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจกัน ปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูงสุด และให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองถาวรมั่นคง เป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม ภาวนาธรรม คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน แก่ชุมชน และประชาชนทั้งใกล้และไกล ให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง เจ้าอาวาสต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและการจัดการวัด นอกจากนี้จะมีทั้งศาสตร์และศิลป์แล้ว ในการบริหารและการจัดการวัดจะต้องประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การประเมินผลงาน และการงบประมาณ สำหรับเรื่องดังกล่าวเจ้าคณะพระสังฆาธิการควรศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้การบริหารและการจัดการของวัดดำเนินการไปในเชิงรุก และได้ผลเต็มที่อย่างมีประสิทธิภาพ

คะเนิงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร (2545 : 22-26) ได้สรุปหลักการบริหารและการจัดการวัดในยุค โลกาภิวัตน์ไว้ดังนี้

1. ควรมีการคัดสรรอบรมบุคคล ผู้จะมาเป็นบวชในพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่มั่นใจที่จะเข้ามาศึกษาธรรม
2. ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน ระหว่างและหลังการบวชด้วย
3. ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน
4. แต่ละวัดจักต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้วให้ได้มีโอกาสเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และต้องพยายามวิเคราะห์หาทางเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องด้วย
5. กิจกรรมการศึกษาธรรมะของประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในกิจการงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักการแห่งความไม่ประมาทและหลักการแห่งการพึ่งตนเอง

6. ศาสนาเป็นที่พึงพอใจ ดังนั้นการปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรม และการกระทำที่เหมาะสม นับเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระพุทธรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควรดำเนินการให้พระพุทธรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนพบเห็นจักเกิดความศรัทธา ถือเป็น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้นแล้ว

7. พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก 6 ประการ ดังนี้

7.1 ห้ามปรามการทำความชั่วทั้งมวล

7.2 ส่งเสริมให้กระทำความดีทั้งมวล

7.3 ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง

7.4 ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ

7.5 ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยเมตตาปรารถนาดี

7.6 บอกทางสวรรค์คือ ทางดำเนินชีวิตที่ดี ถูกต้องให้ประชาชน

8. การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอธรรม ให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุผล ตน ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และบุคคล

9. เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัดหรือเกี่ยวข้องกับวัด ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนผู้พบเห็น และมาติดต่อกับวัด

10. จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณ เหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต จักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน รำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้วัดด้วย

11. วัดกับประชาชนจักต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาทางช่วยเหลือในด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

12. ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อโชคลาง ของขลัง วัตถุมงคล และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะบันดาลความ โชคดี ความร่ำรวย ความสำเร็จแก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้

โดยการไม่ไปดูถูก ต่ำหนิการกระทำเหล่านั้น แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล เรื่องการพึ่งตนเอง เรื่องการศึกษา ฝึกฝน พัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแผ่ โดยให้เครื่องราง ของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคล เป็นเครื่องปิดช่องของความประหวั่นใจ จักทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลดียิ่งขึ้น

13. ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน วัดก็ครบทุกตำบล และจะเป็นศูนย์กลางรวมของประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งจิตใจและคุณภาพชีวิตในด้านอื่น ๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อำมิตทานแก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

14. การจัดการบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์การบริหารวัด ถึงแม้ว่าแต่ละวัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินใจในการดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ เต็มใจ พุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

15. กรมการศาสนา และกระทรวงศึกษาธิการ ย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางาน โครงการของทางราชการ เพื่อประสานการดำเนินงาน ให้เกิดการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

16. วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น จะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมต่อไปด้วย

17. มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษาส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแผ่ธรรม และพัฒนาพระพุทธศาสนาจะได้ตรงตามนโยบาย ถูกทิศทาง แก้ไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

18. หลักการบริการ การดำเนินงานต่าง ๆ ควรมีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัด และควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ หลักการเหล่านี้พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดความรู้ได้ซึ่งจักต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

19. สงฆ์ควรมีความสมณะ มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ดังนั้น กิจกรรมที่วัดต่าง ๆ ดำเนินอยู่ขณะนี้จึง จำเป็นต้องมีการทบทวน สังคายนาเพื่อการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไป

20. ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายังมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติหลายเท่า ดังนั้น จำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแล ปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่ม ๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์ได้ดีขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาคณะสงฆ์ที่ของสงฆ์ จนเกิดประโยชน์ต่อ ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2546 : 46-48) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับ หลักการบริหารจัดการวัดสมัยใหม่ ดังนี้

1. การสร้างค่านิยมได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิดทั้งแก่ผู้บริหารเองด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นไปใน แนวทางระบบแบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารจัดการวัดจะเป็น ไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด
2. จัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วน หนึ่ง ในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารวัดของท่าน
3. จัดระบบงาน ได้แก่ การจัดการบริหารต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัด ให้เป็นไป อย่างมีระบบและเป็นระเบียบเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและเป็นการง่ายแก่ การตรวจสอบ
4. จัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการ บริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ
5. บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงาน ไม่ว่าจะเป็น ผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่ง ที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานของท่านจะสำเร็จหรือไม่ ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วน สำคัญ ดังนั้นจึงควรเลือกใช้นักคนให้เหมาะสม
6. เสริมทักษะได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน

7. กลยุทธ์ ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีที่ท่านเลือกใช้ในการบริหารนั้น ระบบรูปแบบ ต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

สรุปได้ว่า การบริหารวัดนั้น จะต้องรู้จักสภาพวัด สิ่งที่มีอยู่ในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วิหาร ศาลา และสภาพบุคคลภายในวัด คือ พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ศิษย์วัด และบุคคลที่อาศัยอยู่ภายในวัด เพื่อให้การบริหารนั้นมีประสิทธิภาพ วางบุคคล วางสิ่งของ วางสิ่งต่าง ๆ ให้เข้ากันกับงานที่จะทำหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในวัด ทั้งนี้ จะต้องดึงบุคคลที่อยู่ภายนอกวัด มาเป็นส่วนร่วมในการบริหารวัด เช่น ชุมชน โรงเรียน เป็นต้น เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหาร และเป็นการสร้างศรัทธาให้คนภายนอกได้รับรู้การปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรที่อยู่ภายในวัดด้วยอีกทางหนึ่ง

4. บทบาทของวัดและพระสงฆ์

พระมหาบุญช่วย เตชพโล (2550 : 13) บทบาทเป็นพฤติกรรมหรือหน้าที่ที่บุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ แสดงออกตามปทัสฐานของสังคมที่กำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำซึ่งบุคคลได้แสดงออกตามสถานภาพของตนเอง บทบาทจึงใช้คู่กับสถานภาพอยู่เสมอ เพราะเมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้น ๆ พึงประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเป็น 3 ประเด็น คือ บทบาทของวัดในสังคมไทย บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย และบทบาทของพระพุทธศาสนากับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ตามลำดับดังที่จะกล่าวต่อไป

4.1 บทบาทของวัด

กรมการศาสนา (2544 : 23) รายงานว่า วัดมีความผูกพันกับวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของคนไทยมาช้านาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนห่างเหินจากวัดกันมากขึ้น แต่ก็ยังมีวัดอยู่มากมายที่ธำรงบทบาทที่ดั้งเดิมในสังคมไทย พอจำแนกได้ 2 ประการ ดังนี้

4.1.1 บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคม วัดทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมและยกระดับจิตใจของผู้คนในสังคมให้สูงขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม รักสันติ และสมานสามัคคี ประองคอง รวมทั้งความมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิต วัดและพระพุทธศาสนาได้รังสรรค์ประเด็นนี้อย่างครบถ้วน วัดมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนขัดเกลาในด้านศีลธรรม วัดและสถาบันพระพุทธศาสนาจึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม ปทัสฐาน และวิถีชีวิตของสังคมไทยมาโดยตลอด

4.1.2 บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนา และสังคมสงเคราะห์ชุมชน บทบาทที่สำคัญของวัดในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันไม่ได้มีหน้าที่เพียงยกระดับจิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้น แต่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน สร้างวัฒนธรรมความร่วมมือในงานพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นที่พึ่งพิงอาศัย และให้ความช่วยเหลือทั้งด้านสังคมสงเคราะห์ และปัญหาทางโรภภัยไข้เจ็บของร่างกายและจิตใจ

4.1.3 บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ในชนบทยังมีหน้าที่เป็นผู้แนะแนวอาชีพต่าง ๆ แก่ชาวบ้านด้วย กล่าวคือ มีวัดจำนวนมากได้เป็นที่ตั้งสหกรณ์หมู่บ้าน ธนาคารข้าว เป็นที่จัดอบรมให้ความรู้ทางด้านเกษตรสมัยใหม่ และเป็นที่พักอบรมอาชีพต่าง ๆ บทบาทดังกล่าวมีความชัดเจนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 12) กล่าวถึงบทบาทของวัดว่า เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชุมชนของประเทศไทย กล่าวได้ว่าในอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนา และพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคม นอกจากนี้วัดวัดยังมีฐานะเป็นโรงเรียนอีกด้วย แม้ว่าปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ บทบาทของวัดยังคงมีอยู่ค่อนข้างมาก คือเรื่องของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพ หรือหน่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การรวมกลุ่ม การเป็นหน่วยสังคมสงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ ซึ่งยังคงอยู่มีเสื่อมคลายแต่อย่างไร

กล่าวโดยสรุป วัดมีบทบาท 3 ประการ คือ บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคม บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสงเคราะห์ และบทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ

4.2 บทบาทของพระสงฆ์

4.2.1 บทบาทของพระสงฆ์มีดังนี้ (สมพร เทพสิทธิ์า, 2538 : 35-36)

1) เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธา และปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่ศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เพื่อ

ยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตรูปแบบมีความสุข มีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง

2) พัฒนาจิตใจของประชาชนด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรม และส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถนะจิตที่แข็ง มีความเชื่ออาทรต่อบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

3) ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

4) ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานมาแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบัน การไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพระพุทธศาสนา จิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบานอยู่เสมอ

5) ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของสังคมและชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน พระสงฆ์จึงควรสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะทำได้ โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำและการให้กำลังใจ

6) ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจ 4 ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้โรก ทางดับทุกข์ และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์

7) ช่วยพัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชน และชาวบ้าน พัฒนาด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ

4.2.2 บทบาทของพระสงฆ์มีดังนี้ (ประเวศ วะสี. 2539 : 71-82)

1) พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ วัดอุปสงค์ของการบวชคือ เพื่อเรียนรู้ ดังนั้น สงฆ์ คือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งควรจะเป็น 3 เรื่องใหญ่ๆ คือ การเรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ การเรียนรู้

สังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอนและการเรียนรู้ติดต่อสื่อสาร ให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้จับใจผู้คนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่า “อนุศาสนิปาฏิหาริย์” รวมทั้งความสามารถในการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

2) การศึกษาของสงฆ์ควรร่วมกับทางโลกพัฒนาหลักสูตรสำหรับ การศึกษาของพระสงฆ์

3) พระสงฆ์ควรทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความ เข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญของวัด คือ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้น ถ้าวัดเข้มแข็ง จะทำให้โครงสร้างของชุมชนเข้มแข็งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมีศีลธรรมอันดีงามของสมาชิกใน ชุมชน ถ้าวัดลอยตัวออกจากโครงสร้างของสังคมในชุมชน จะทำให้ชุมชนและสังคมอ่อนแอ และส่งผลให้สถาบันอื่น ๆ รวมทั้งสถาบันทางศาสนาอ่อนแอไปด้วย

4) พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งระดับ ประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา จำนวนกว่า 30,000 โรงเรียน เพราะโรงเรียนเหล่านี้ยัง ไม่สามารถผลิตคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาและศีลธรรม ในส่วนที่ยังขาดนี้หากวัดสามารถ จัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ อย่างแท้จริง

5) พระสงฆ์ควรแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เนื่องจากโลกใน ปัจจุบันมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในสังคมระดับต่าง ๆ พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจว่า ความรุนแรงนั้น หมายถึงอะไร มีขอบเขตแค่ไหน มีที่ประเภท มีสาเหตุอะไรบ้าง มีวิธี ป้องกันและแก้ไขอย่างไร วิธีใดได้ผล จะพัฒนาวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้นอย่าง ไร

6) พระสงฆ์ต้องเป็นผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยต้องพยายาม ศึกษาให้เข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อม และวิธีแก้ไขให้ลึกซึ้งเพื่อจะได้สอนประชาชนได้ถูกต้อง และวัดควรเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

7) พระสงฆ์ควรร่วมบริหารจัดการวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตาม อุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรร่วมมือกันบริหารจัดการวัดเพื่อ ประโยชน์การจรร โลกพระศาสนาเพื่อสังคมต่อไป

4.2.3 บทบาทของพระสงฆ์ 2 ประการ ในฐานะที่เป็นตัวแทนของสถาบัน ทางศาสนา มีบทบาท 2 ประการ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 7-8)

1) บทบาทหน้าที่ต่อตนเอง กิจที่พระสงฆ์พึงกระทำ คือ การศึกษาเล่าเรียนมี 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 คันถุระ เป็นการศึกษาถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่าบทบาทในการศึกษา ซึ่งหมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎก อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนของพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม หรือการเรียนรู้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกกันว่า สิกขา 3 การศึกษานี้ต้องครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักธรรมภาคปฏิบัติ คือ ศึกษาถึงความถูกต้องทางกาย ทางจิต ทางปัญญา มีความรู้ และความเข้าใจถูกต้อง

ลักษณะที่ 2 วิปัสสนาธุระ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขะ ลักษณะ อนิจจังลักษณะ และอนัตตะลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายาม จนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน ปกครองตน ซึ่งหมายถึงการประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตน และของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติ เป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนา หรือเรียกว่า ให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลส ความเศร้าหมองแห่งจิต และเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผล คือการดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนดับได้สิ้นเชิง พัฒนาคุณภาพจิตเสริมสร้างคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู และรู้จักเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตน และคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย

การศึกษาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเป็นผู้ทำหน้าที่แนะนำ เป็นครู เป็นกัลยาณมิตร มีการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์ต่อกัน เป็นการศึกษาหลักธรรมและวินัย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและการเผยแผ่ เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปลงสังขารหรือปรินิพพานแล้ว ต่อมาพระสงฆ์ได้ศึกษาจากพระผู้มีพระภาคมาก มีการท่องจำพระพุทธพจน์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 5 ที่ประเทศศรีลังกา พระไตรปิฎกถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ต่อมามีการแปล

เป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก พระสงฆ์จึงศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎก นับแต่นั้นมา

2) บทบาทและหน้าที่ต่อผู้อื่น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อผู้อื่นหรือต่อสังคมนั้นเกิดขึ้นเองเนื่องจากความผูกพันในด้านความเป็นอยู่ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสอนและเตือนพระสงฆ์ให้ระลึกเสมอ พระราชมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต. 2529 : 15)

“ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้อุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะปัจจัย เกสัชบริหาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบครองชีวิตอันประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถทั้งพญานะบริสุทธี บริบูรณ์แก่พราหมณ์ และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด”

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นว่าพระพุทธองค์ ทรงกำหนดบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อผู้อื่น หรือผู้มีอุปการะคุณทั้งหลายว่า ตนจะต้องเป็นผู้เผยแผ่ประกาศศาสนา ประกาศธรรมสู่สาธารณชนในรูปแบบต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป บทบาทของพระสงฆ์ มี 2 ประการ คือ บทบาทหน้าที่ต่อตนเอง คือการศึกษาให้ถ่องแท้ในแก่นพระศาสนา และบทบาทหน้าที่ต่อผู้อื่น คือการเผยแผ่พระศาสนาให้ศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

การดำเนินงานของวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการดำเนินงานของวัดตามภารกิจของคณะสงฆ์ 6 ด้านได้แก่ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการเผยแผ่ศาสนา 3) ด้านการศาสนศึกษา 4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 5) ด้านการสาธารณูปการ และ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ดังนั้นวัดจึงต้องดำเนินงานและปฏิบัติตามภารกิจดังกล่าวเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ รายละเอียดเกี่ยวกับภารกิจทั้ง 6 ด้าน มีดังต่อไปนี้

1. ด้านการปกครอง

การที่จะเข้าใจถึงภารกิจด้านการปกครองได้คั้น จำเป็นจะต้องศึกษาถึงการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา และการปกครองสงฆ์ในช่วงปฐมโพธิกาล เพราะจะทำให้ทราบ

ถึงความเป็นมา และมีมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงกับการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองตามนัยของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับที่ใช้ในปัจจุบัน

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ตามความเห็นของพระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโน) (2528 : 68-70) กล่าวไว้ว่า

ตอนต้นพุทธกาลจำนวนผู้เข้ามาบวชไม่มากนัก และส่วนมากท่านที่เข้ามาบวชบรรลุมรรคผลระดับสูงในทางศาสนาไม่มีปัญหาเรื่องความประพฤติการปกครองแต่ประการใด แต่เมื่อจำนวนพระเพิ่มขึ้นคนที่เข้ามาบวชมีเจตนารมณ์แตกต่างกัน ความจำเป็นในด้านการบริการก็เกิดขึ้น ทรงจัดให้มีบุคคล คณะผู้รับผิดชอบในความประพฤติ การศึกษา การปฏิบัติของผู้ที่เข้ามาบวช โดยขึ้นตรงต่อพระพุทธองค์ในกรณีที่มีปัญหาด้านพระวินัยและด้านความสงสัย ไม่เข้าใจในพระธรรม ท่านผู้รับผิดชอบในการปกครองพระภิกษุสามเณรเริ่มต้นจากอุปัชฌาย์อาจารย์ มีหน้าที่ในการปกครอง อบรม สั่งสอน สัทธวิหาริก อันตเววสิก ของตน โดยทรงกำหนดวัตรให้แต่ละฝ่ายปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้อเฟื้อ โดยให้ฝ่ายผู้ปกครองสร้างความรู้สึกรู้สึกต่อสัทธวิหาริก อันตเววสิกของตนเหมือนบุตร ฝ่ายสัทธวิหาริก อันตเววสิกจะต้องสร้างความรู้สึกรู้สึกต่ออุปัชฌาย์อาจารย์ฐานะบิดา การอยู่ร่วมกันของท่านเหล่านั้นจึงมีลักษณะที่อบอุ่น ต่างฝ่ายต่างดูแลความเป็นอยู่ของกันและกัน ทรงให้อำนาจแก่อาจารย์อุปัชฌาย์ในอันที่จะลงโทษแก่สัทธวิหาริก อันตเววสิกของตน ผู้ประพฤติมิชอบได้โดยทรงกำหนดเป็นเงื่อนไขในการวินิจฉัย ลงโทษ การขอขมา การงดโทษไว้

เจ้าอาวาสและคณาจารย์ เจ้าอาวาสในตอนแรกไม่ค่อยปรากฏเด่นชัดนัก นอกจากเรื่องในอรรถกถา อำนาจคงไม่มีมากเหมือนปัจจุบัน งานส่วนมากหนักไปในด้านการดูแลความสงบเรียบร้อยภายในวัด นวกรรม ส่วนคณาจารย์เป็นตำแหน่งที่เกิดในยุคหลัง เมื่อพระธรรมวินัยที่ทรงแสดงบัญญัติเพิ่มขึ้น จำเป็นต้องมีการจำทรงไว้พระเถระทั้งหลายได้แบ่งกันเรียนจำทรงพระธรรมวินัยและถ่ายทอดให้แก่ศิษย์ของตน

ตำแหน่งเหล่านี้พระเถระรูปเดียวอาจจะดำรงตำแหน่งอุปัชฌาย์ อาจารย์ เจ้าอาวาสและคณาจารย์ในขณะเดียวกันก็ได้ จะต่างกันก็แต่ลักษณะงานเท่านั้น พระเถระที่รับผิดชอบงานพระศาสนาทั้งหมดจะขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า จึงมีธรรมเนียมว่าหลังจากออกพรรษาแล้วพระที่จำพรรษาอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของชมพูทวีปจะมาเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อกราบทูลรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ การปฏิบัติธรรม ผลการปฏิบัติธรรม ตลอดจนเรียนกรรมฐานในพุทธสำนัก ตามปกติพระพุทธเจ้าจะทรงใช้เวลานอกพรรษาเสด็จไปเยี่ยมภิกษุทั้งหลาย โปรดสัตว์โลก

เป็นต้น ในสมัยนั้นถึงแม้จะมีปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านศีล และ ทิฎฐิ แต่สามารถจัดให้สงบระงับลงไปได้ โดยองค์พระพุทธเจ้าเองบ้าง พระมหาเถระทั้งหลายบ้าง สังคมพระสงฆ์จึงกลายเป็นสังคมที่สงบเย็นโดยมาก

1.1 ความหมายของการปกครอง

กรมการศาสนา (2539 : 4) ได้ให้ความหมายภารกิจนี้ไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

บุญช่วย จันทร์เหาะ (2544 : 91) ได้ให้ความหมายภารกิจของวัดด้านนี้ไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การช่วยบำบัดทุกข์ และบำรุงสุขบรรพชิต (พระภิกษุสามเณร) และคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัด (ศิษย์วัด คนงานวัด คนที่มาอาศัยชั่วคราวชั่วคราว) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อเป็นการสร้างบริษัทและบริวารให้เกิดมีแก่เจ้าอาวาส

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง

ในสมัยพุทธกาลการปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนักและคณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชน เช่น ปัจจุบัน พุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและท้าทายต่อความเชื่อในจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ เจตจำนงในการออกบวชนั้น เกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตย และเป็นสังคมที่เสมอภาคพระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระวินัย พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ยอมเป็นใหญ่ไม่เลือกที่จะเป็นอาจารย์ หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องประชุมสงฆ์ และถือมติเอกฉันท์เป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังไม่มากนัก ความเลื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่เนื่อง ๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว (คะเนิงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. 2545 : 17)

ปัจจุบันการปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ไว้ในมาตรา 20 ว่า คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม และมาตรา 20 ทวิ ได้แบ่งลำดับ

ชั้นการปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (2535 : 9) โดยในพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้แบ่งสายบังคับบัญชาโดยมีลำดับชั้นของการปกครอง ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

เพื่อให้การบริหารการปกครองวัดเป็นไปด้วยดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (2505 : 13-14) ได้กำหนดให้แต่ละวัดมีพระภิกษุดำรงตำแหน่งบริหารปกครองคณะสงฆ์ภายในวัด ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยในมาตรา 36-37 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้ ดำเนินการปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรที่อยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม การดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดังงามภายในวัด การปกครองและสอดส่องให้ภุคฆ์ที่มาพำนักอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามระเบียบต่าง ๆ ของวัดด้วยดี

การดำเนินการบริหารวัดในรูปคณะกรรมการ การบริหารวัดประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การกำหนดโครงสร้างระบบการบริหารงานในวัดอย่างชัดเจน การประสานงานแต่ละฝ่ายเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารงานได้ดำเนินการแบบมีส่วนร่วม โดยทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วม ร่วมคิดร่วมทำ นอกจากนี้ ในมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ยังได้บัญญัติอำนาจของเจ้าอาวาสให้สามารถสั่งบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ทำงานตามคำสั่งของเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย

ในส่วนของการปกครองสงฆ์นั้น พระมหาทนต์ชัย บุรณพิสุทธิ (2545 : 49) กล่าวไว้ว่า วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครองโดยมีกฎ ระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่งราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการแห่งพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

การปกครองสงฆ์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย ในที่นี้จึงได้อธิบาย ความหมายของพระวินัย และอาบัติตั้งที่กรมการศาสนา (2539 : 5-10) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1.2.1 พระวินัย หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือแบบแผนข้อบังคับสำหรับภิกษุสงฆ์ วินัยนั้นโดยตรง ได้แก่ ระเบียบ หรือกฎข้อบังคับสำหรับเป็นเครื่องบริหารหมู่คณะให้มีระเบียบได้ระดับกัน ถ้าหมู่ไหนไม่มีระเบียบ หมู่นั้นก็จะต้องแก่งแย่งกัน ตั้งต้นแต่การทำกิจต่าง ๆ ก็มักไม่มีความพร้อมเพรียงกัน ยิ่งกว่านั้นผู้มีกำลังมากก็ข่มเหงผู้มีกำลังน้อยกว่า เป็นต้น วินัย โดยอ้อมก็คือ ศีลของภิกษุตนเอง แต่เป็นศีลที่รักษาอย่างเคร่งครัด สังวรระวัง ไม่ก้าวล่วงสิกขาบท แม้เล็กน้อย เมื่อภิกษุประพฤติถูกทางแล้ว ย่อมทำตนให้เป็นผู้มีมารยาทงาม แม้จะเข้าไปในหมู่ภิกษุผู้มีศีล ก็องอาจไม่สะทกสะท้าน ทั้งไม่ถูกจับกุม ลงโทษ หรือถูกติเตียนมีแต่จะได้รับการสรรเสริญ รวมทั้งเป็นปัจจัยให้บำเพ็ญคุณธรรมที่ยิ่งขึ้นไปอีก

1.2.2 อาบัติ หมายถึง กิริยาที่ล่วงละเมิดในข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามมี 7 อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส อุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และพหุภาสิต โทษของอาบัติ มีดังนี้

- 1) ปาราชิก มีโทษอย่างหนักทำให้ผู้ละเมิดต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที เป็นนอกกิจจา กล่าวคือ แก้ไขไม่ได้ ต้องลาสิกขาจากเพศบรรพชิตอย่างเด็ดขาดเท่านั้น
- 2) สังฆาทิเสส มีโทษอย่างกลาง เป็นเสตกิจจา กล่าวคือ แก้ได้ด้วย การอยู่กรรม

3) อุลลัจฉัย ปาจิตติย ปาฏิเทศนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต ทั้ง 5 อย่างนี้ มีโทษอย่างเบา เป็นเสตกัจฉา กล่าวคือ แก้ไขได้ด้วยการแสดงคือต่อหน้าด้วยกัน

ในส่วนของการปกครองบุคคลากรภายในวัดที่นอกเหนือจากภิกษุสงฆ์ สามเณร ได้แก่ ศิษย์วัด แม่ชี คณงาน รวมทั้งฆราวาสผู้อาศัยในวัดคนอื่น ๆ เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด เพื่อช่วยกันดูแลรักษาและพัฒนาวัดให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น โดยการแต่งตั้งประชาชนในชุมชน หรือหมู่บ้านมาร่วมเป็นคณะกรรมการ และกระจายอำนาจหน้าที่เพื่อช่วยกันดูแลและพัฒนาวัด บุคลากรทั้งหมดที่มีอยู่ภายในวัด รวมทั้งคณะกรรมการบริหารวัดล้วนมีความสำคัญ เพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อกิจการของวัด และมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้า หรือตกต่ำได้เช่นกัน แต่หากช่วยกันบริหารวัด โดยปฏิบัติตามระเบียบที่ได้วางไว้ หมั่นปรักษาหารือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนรวม ก็จะทำให้ภารกิจของวัดประสบความสำเร็จได้ (พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธิ์. 2545 : 51)

จะเห็นได้ว่า เมื่อกาลเวลาผ่านไปก็ย่อมมีสภาพต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วย ฉะนั้นภารกิจของเจ้าอาวาสในการปกครองวัดในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันก็ย่อมจะต้องมีสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของภารกิจที่ปรับเปลี่ยนมิได้เป็นทั้งหมดโดยสิ้นเชิงเสียทีเดียว เป็นแต่เพียงปรับรูปแบบวิธีการบางอย่างเพื่อความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ถึงอย่างนั้นก็ยังคงยึดหลักการ แนวทาง และเจตนารมณ์แห่งพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปด้านการปกครองหมายถึง การปกครอง สอดคล้อง ดูแลความเรียบร้อย ให้พระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ตามพระธรรมวินัย และคำสั่งของมหาเถรสมาคม มีการดำเนินงานเป็นไปตามระเบียบของวัด มีแผนงานการบริหารวัดอย่างเป็นระบบ ประสานงานแต่ละฝ่ายให้ดำเนินงานอย่างราบรื่นบรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ

2. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

เมื่อครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าเองก็ได้ทรงเสด็จจาริกไปในที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่ศาสนา ดังที่ วัชรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า (2514 : 60) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

พระพุทธเจ้าเองก็ได้ทรงจำพรรษาและเมื่อออกพรรษาแล้ว ก็มักเสด็จไปในที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ซึ่งแสดงว่าทรงสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์จำพรรษาด้วย และออกจาริกด้วย เพราะการจาริกไปในที่ต่าง ๆ นั้น ย่อมทำประโยชน์

ให้แก่สังคมชุมชนได้มากกว่า ดังจะเห็นได้จากพระโอวาทที่ทรงประทานแก่พระสาวกในคราวที่ส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกว่า “การออกจาริกไปในที่ต่าง ๆ นั้นทำให้พระภิกษุได้มองเห็นสภาพที่แท้จริง หรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนและใกล้ชิดสามารถหาวิธีการมาแก้ไขปัญหา หรือวิธีการเผยแพร่ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งทำให้การเผยแพร่ประสบความสำเร็จได้ดีกว่า และยังแสดงให้เห็นถึงความอดทน ความเมตตากรุณา ความเสียสละที่พระภิกษุสงฆ์มีให้ต่อสังคม ชุมชน อีกทั้งยังเป็นการละความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่อยู่อาศัย เพราะการที่มีที่อยู่อาศัยประจำนั้นย่อมเกิดความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของในที่อยู่อาศัย และสิ่งของต่าง ๆ ที่ต้องสะสมไว้ใช้ อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอหังการมมังการดังกล่าวแล้ว ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม การจาริกจึงเป็นการฝึกปฏิบัติให้ละวางกิเลสโดยไม่รู้ตัว”

นอกจากนั้นพระพุทธเจ้ายังได้แสดงถึงคุณประโยชน์และโทษของการจาริกไว้ด้วย คุณประโยชน์หรืออานิสงส์ของการจาริก มีดังนี้ 1) ทำให้ตระหนักรู้ที่อยู่ 2) ตระหนักรู้ตระกูล 3) ตระหนักรู้ลาภ 4) ตระหนักรู้วรรณะ 5) ตระหนักรู้ธรรม 6) มีการสะสมสิ่งของมาก 7) มีกิจมาก ทำให้ไม่ฉลาดในกิจที่จะต้องทำ 8) เกิดการคลุกคลีกับภคทรัพย์ซึ่งอาจก่อให้เกิดเรื่องที่ไม่สมควรขึ้นมาได้ 9) เกิดความห่วงใยในที่อยู่อาศัยไม่สามารถจะหลีกไปได้

ส่วนโทษของการจาริก มีดังนี้ 1) ย่อมไม่ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง 2) ไม่เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว 3) ไม่แก่ล้าวกล้าในสิ่งที่ได้ฟังแล้วบางประการ 4) ได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก 5) ไม่มีมิตร 6) ไม่ได้คุณวิเศษที่ยังไม่ได้บรรลุ 7) เสื่อมจากคุณวิเศษที่บรรลุแล้ว 8) ย่อมไม่แก่ล้าวกล้าด้วยคุณวิเศษที่บรรลุแล้วบางประการ

ดังนั้น การไม่ปฏิบัติในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกินขอบเขต และการปฏิบัติที่สมดุลจะทำให้พระสงฆ์มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม และศาสนิกชนเอง ก็ได้ประโยชน์สูงสุดจากการเผยแพร่ศาสนธรรมของพระสงฆ์

2.1 ความหมายของการเผยแพร่ศาสนธรรม

กรมการศาสนา (2543 : 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแพร่ศาสนธรรม หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาท และประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่ภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่ธรรมหรือต้องการ

ให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัด และนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นนิยามที่สอดคล้องกับที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (2541 ก : 31) ได้กล่าวว่าการเผยแผ่ศาสนธรรม หมายถึง การสอนกรรมฐาน การสอนจริยธรรมแก่เด็ก ๆ และชาวบ้านทั่วไปนั่นเอง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนธรรม

จากความหมายของการเผยแผ่ศาสนธรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมเป็นการประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อให้ศาสนทายาทตลอดทั้งประชาชนให้ได้รับทราบให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอน โดยมีผู้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

2.2.1 การประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์ งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมี ดังนี้ (บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ. 2545 : 21)

1) งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. 2508 โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศเป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรม สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง และถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล และงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมิกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิต และนำจัดกิจกรรม วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 4 ประการ คือ 1) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ 2) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน 3) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกัน ระหว่างข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์ และผู้นำทางศาสนา ในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน 4) เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

2) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้ภิกษุสงฆ์ในชนบทได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

3) งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4) การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชาย อายุตั้งแต่ 10 ปี เพื่อให้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดภาคฤดูร้อน ประมาณเดือนเมษายน

5) การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียก พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น 3 คณะ คือ คณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 7-10 ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 11-15 ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 16-18 ปี

6) การเผยแพร่ทางสื่อสารมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแพร่ธรรม และการเผยแพร่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

7) การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานใจลานกีฬา เป็นต้น

2.2.2 กลยุทธ์ในการเผยแพร่พุทธธรรม มีหลายวิธี ดังต่อไปนี้

(บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ. 2545 : 22-23)

1) การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีนี้ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแพร่หลักธรรมเป็นประจำ

2) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้ฟัง โดยทั่วไปจะยืนและ ผู้ฟังจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

3) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้ฟังเข้าใจ

4) สนทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการ แก้ไขปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

5) การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่ง ภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

6) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือ ธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนา ธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

วิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมดังกล่าวข้างต้น มีรูปแบบและจุดเด่นแตกต่างกัน ิกษุ สงฆ์จะใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับความถนัด และลักษณะของผู้รับ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ (2544 : 24) กล่าวไว้ว่า การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุและโทรทัศน์ เป็นการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพดีแบบหนึ่งซึ่งช่วยนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชน ได้มากเพราะมีผู้ฟังไม่จำกัด และสามารถเลือกออกอากาศตามวันเวลาที่เหมาะสมได้

2.2.3 รูปแบบในการปฏิบัติการกิจด้านการเผยแผ่ของวัดป่านานาชาติ จังหวัด อุบลราชธานี ดังต่อไปนี้ (คณินนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. 2545 : 30)

1) ในการสอนภิกษุสงฆ์สามเณร เจ้าอาวาสแต่ละรูปจะยึดแนวทางของ หลวงพ่อชาเป็นหลักนั่นคือ ในการเทศนาจะใช้คำพูดง่าย ๆ สั้น ๆ ไม่ยืดเยื้อ ไม่ใช้ศัพท์ที่เป็น ธรรมะมากจนเกินไป มักใช้การเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัยให้เห็นชัดเจน ลักษณะคำพูดคมคาย มีจิตวิทยาสูง เนื่องจากการศึกษารอบด้าน เข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันทั้งสภาพ สังคม เศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสแต่ละรูปเน้นการทำให้ผู้เป็นตัวอย่างโดยยึดตามแบบคำ สอนหลวงพ่อชาที่ว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน”

2) การพิมพ์หนังสือธรรมะเผยแผ่ โดยเหตุที่ชาวตะวันตกเห็นคุณค่าของ การอ่านหนังสือ การพิมพ์ธรรมะออกเผยแผ่จึงเป็นผลงานเด่นของท่าน ประกอบกับการที่ พระสงฆ์วัดป่านานาชาติมีเครือข่ายกว้างขวาง ทำให้สามารถมีเงินทุนในการพิมพ์ธรรมะ ของหลวงพ่อและของเจ้าอาวาสแต่ละชาติออกเผยแผ่

3) การอนุเคราะห์เทศนาธรรมแก่บุคคลเป็นปัจเจก หรือเป็นกลุ่มเมื่อมี ปัญหาทุกข์ร้อนในเรื่องส่วนตัว หรือมีข้อขัดข้องใจในการปฏิบัติธรรมะ

4) การอนุเคราะห์เทศนา โดยเป็นวิทยากรในการประชุม อบรมสัมมนา ด้านพระพุทธศาสนาในจังหวัด และต่างจังหวัดเพื่อเผยแพร่ธรรมะไปในระดับกว้าง

5) การเผยแพร่ไปยังต่างประเทศ มีการขยายสาขาไปยังต่างประเทศ อาทิ ประเทศอังกฤษ โดยยึดหลักกติกาสงฆ์และข้อวัตรปฏิบัติของวัดหนองป่าพงนานาชาติอย่างเคร่งครัด

การเทศนาสั่งสอนประชาชนเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่ง คือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียน พระธรรมมิกดา ภิภุสงฆ์ที่เทศกัจฉะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษา ภิภุสงฆ์สามเณรก็เป็นการส่งเสริมภิภุสงฆ์สามเณรให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้ (สุเมธ การศรีทอง, ประชุม วิบูลย์ศิลป์ และทิวา ยานไกล. 2545 : 12)

กล่าวโดยสรุป ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึง การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนได้รับทราบในทุกวิถีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การจัดปฏิบัติธรรมเจริญจิตภาวนาตามโอกาสในวันสำคัญต่าง ๆ มีการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเทศน์ แนะนำ สั่งสอนประชาชนให้รู้จักรับผิดชอบชั่วดีตามโอกาสที่เหมาะสม ส่งเสริมให้ภิภุสงฆ์ สามเณร ออกเผยแผ่ธรรมในสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งจัดให้มีพระวิทยากรเพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรม แก่เยาวชนอย่างต่อเนื่อง

3. ด้านการศาสนศึกษา

สำหรับภารกิจด้านการศาสนศึกษา โดยปกติวัดแต่ละวัดมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินงานด้านนี้โดยตรง ดังที่ พระมหาทนงชัย นูรณพิสุทธิ์ (2545 : 51-52) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิภุสามเณรตลอดจนให้ความรู้ หรือแสงสว่างทางปัญญาแก่ประชาชน โดยมุ่งตรงต่อหลักไตรสิกขา นั่นคือมุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ หรือ พัฒนาไตรทวาร คือ กายทวาร วจิตทวาร มโนทวาร ตามหลักไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การเข้าถึงองค์ความรู้ หรือปัญญาที่จะสามารถขจัดความทุกข์หรือปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง

การที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นมานั้น ก็เพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ พระภิกษุทุกรูปที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา จะต้องเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพราะต้องสมาทานศึกษา ประพฤติ ปฏิบัติ ส่วนสิกขาบพทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ คำว่า สิกขา หมายถึง การศึกษา ส่วนสิกขาบพ หมายถึง เรื่องที่จะต้องศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตาม พระภิกษุทั้งหลายที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจึงมีฐานะเป็นนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ยังเป็นพระเสขะบุคคล คือ บุคคลที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ฝึกฝน อบรม และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ดังนั้น ในอดีตจึงมีประเพณีไทยที่เรียกว่า “บวชเรียน” คือบวชแล้วต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองสู่ความเป็นบัณฑิต คือมีปัญญาที่สามารถพึ่งได้ ซึ่งประเพณีการบวชเรียนนี้เป็นสิ่งที่ชาวไทยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเหตุนี้ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณร และการให้ความรู้หรือแสงสว่างทางปัญญาแก่ประชาชนจึงเป็นสิ่งที่วัดมีอาจปฏิเสธได้ ซึ่งวัดเองได้ดำเนินการส่วนนี้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจนเป็นที่ประจักษ์ และยอมรับด้วยดีในหมู่ประชาชนชาวไทย แม้ปัจจุบันบทบาททางการศึกษาของวัด จะมีได้เป็นอย่างกว้างขวางเหมือนในอดีตที่ผ่านมา เพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่ถึงกระนั้นวัดก็ยังคงไว้ซึ่งสาระและความสำคัญทางการศึกษาอย่างมั่นคงเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการทางการศึกษาแก่นักบวชในวัดนั้น

กรมการศาสนา (2539 : 2-3) ได้กล่าวถึงการศึกษาของภิกษุสงฆ์ในอดีตว่ามี 2 ประการ คือ คันถะธุระ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและวิปัสสนาธุระ ได้แก่ การเรียนกรรมฐาน อันเป็นเครื่องมือ หรืออุบายฝึกหัดจิตใจของตนเองให้สะอาดผ่องแผ้วปราศจากกิเลสอาสวะทั้งปวง โดยมีสาระของธรรมะในพระไตรปิฎก ซึ่งจัดแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ หมวดพระสูตรเรียกว่า พระสูตรตันตปิฎก มี 21,000 พระธรรมขันธ์ หมวดพระวินัย เรียกว่า พระวินัยปิฎก มี 21,000 พระธรรมขันธ์ และหมวดพระอภิธรรม เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก มี 42,000 พระธรรมขันธ์ รวมทั้ง 3 หมวดนี้เรียกว่า “พระไตรปิฎก” พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาสืบต่อมา

3.1 ความหมายของการศาสนศึกษา

กรมการศาสนา (2539 : 1) นิยามคำว่าศาสนศึกษา หมายถึงการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การมอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสงฆ์ สามเณรที่สอบไล่ได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา เป็นต้น

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศาสนศึกษา

กรมการศาสนา (2543 : 13-14) รายงานว่าปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยนับเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปริยัตินั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การศึกษาธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างชัดเจนว่าคำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น ว่าด้วยเรื่องอะไรบ้าง ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำพระธรรมคำสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทาง หรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไร และเมื่อปฏิบัติแล้วจะได้ผลอย่างไร เป็นต้น เรียกว่า “ปริยัติ” ปฏิบัติ ได้แก่การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติจริง ๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจาและใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่ได้เรียนรู้แล้วนั้น มาเป็นแนวทางหรือปทัชฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานานุรูปของตน เรียกว่า “ปฏิบัติ” ส่วนปฏิเวธ ได้แก่ ผลการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และอริยบุคคล เป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นอริยบุคคลการบรรลุดุธรรมขั้นนั้น ๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นอริยบุคคล การบรรลุดุธรรมขั้นนั้น ๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัตินั้นไม่มีใครมายกย่อง หรือแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเอง คือ เป็นปัจเจกจัดตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูหิ เรียกว่า “ปฏิเวธ”

ปัจจุบันการศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ (กรมการศาสนา. 2543 : 13-14)

3.2.1 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (ระดับประถมศึกษา)

สนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรมจัดสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณร และธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรม แบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

3.2.2 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี (ระดับมัธยมศึกษา-อุดมศึกษา)
 สนามหลวงแผนกบาลี จำแนกการศึกษาภาษาบาลี เป็นบาลีประโยค 1-2 และเปรียญธรรม
 (ป.ธ.) 3-9

3.2.3 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา)
 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัด หรือที่ธรณี
 สงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์ จัดการเรียน
 การสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่ภิกษุสงฆ์ สามเณร ทั้ง
 วิชาสามัญ และการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากภิกษุสงฆ์ สามเณรเหล่านี้
 มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อใน
 สถานศึกษาของรัฐ หรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

3.2.4 การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์
 ไทย ดำเนินการในสองสถาบัน คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กล่าวโดยสรุป ด้านการศาสนศึกษา หมายถึง การดำเนินงานจัดการศึกษา
 ส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณรได้ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีการส่งเสริมให้
 พระภิกษุสงฆ์ สามเณรได้ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มอบทุนการศึกษาแก่
 พระภิกษุ สามเณรที่สอบไล่ได้ตามความเหมาะสม ดำเนินงานส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม-
 ธรรมศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์
 ที่ศึกษาเล่าเรียน

4. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

4.1 ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์

กรมการศาสนา (2539 : 5-6) ได้ให้ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์ว่า
 หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มี
 ความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความ
 พร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด
 โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์

พระเทพปริยัติสุธี (2540 : 48-51) ได้กล่าวถึงการศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน 4 ลักษณะคือ

4.2.1 โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

4.2.2 โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

4.2.3 ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเพื่อให้แก่นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในสถานที่ศึกษาของทางฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมแก่เด็ก ศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพระพุทธศาสนา

4.2.4 ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการ เพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด และพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ไหว้พระ เป็นต้น

การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุก

ระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษา และช่วยเหลือบุคคลผู้กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแล และกำพร้าบิดา ก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป

นอกจากนั้น บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 20) ยังได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือเป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

กล่าวโดยสรุป ด้านการศึกษาสงเคราะห์หมายถึง การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในหลายสถาบัน สนับสนุนการก่อสร้างอาคารสถานที่ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ สนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา แก่สถาบันการศึกษาอื่น ๆ อำนวยความสะดวกแก่นักเรียนนักศึกษาในการใช้สถานที่จัดกิจกรรมเพื่อการศึกษา รวมทั้งจัดให้มีพระวิทยากรในการอบรมเพื่อให้ความรู้ตามสถานศึกษาต่าง ๆ

5. ด้านสาธารณูปการ

ในสมัยก่อนวัดส่วนใหญ่จะไม่มีกำแพงล้อมรอบวัด เพราะตั้งอยู่บริเวณแนวป่าจึงอาศัยแนวป่านั้นเป็นเขตที่ตั้งวัด ดังที่ พระมหาทองชัย นุรณพิสุทธิ์ (2545 : 47) กล่าวว่า วัดในสมัยก่อนไม่มีกำแพงวัด แม้จะมีการก่อสร้างซุ้มประตูแต่ก็มิได้สร้างกำแพงและไม่ได้ปิดประตู ประชาชนจึงสามารถผ่านเข้าออกได้สะดวก ปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่ตั้งอยู่ท่ามกลางเมืองมักจะมีกำแพงวัดเป็นรั้วรอบขอบชิดอันเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกเขตแดนของวัด เพื่อแสดงขอบเขตที่ชัดเจนและเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของวัด ภายในบริเวณพื้นที่อันเป็นที่ตั้งวัดนั้นมักจะแบ่งเป็น 4 เขต คือ

เขตพุทธาวาส เป็นเขตที่ตั้งอุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ พระปรางค์ มณฑป เป็นต้น เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา เป็นแดนที่สงบเรียบร้อย

เขตสังฆาวาส เป็นเขตที่พำนักอาศัยอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ สิ่งก่อสร้างในบริเวณนี้ ได้แก่ กุฏิ หอไตร หอฉัน หอระฆัง และโรงเก็บพัสดุ เป็นต้น

เขตสาธารณสงเคราะห์ เป็นบริเวณที่กันเขตไว้เพื่อประโยชน์ในการสงเคราะห์ประชาชน เป็นที่ตั้งของโรงเรียน มูลนิธิ สมาคมทางศาสนา หอสมุด พิพิธภัณฑ์ ฌาปนสถาน หรือเมรุ สำหรับฌาปนกิจศพหรือเผาศพและศาลาบำเพ็ญกุศล เป็นต้น

เขตจัดประโยชน์ สำหรับวัดที่มีพื้นที่เหลือจากเขตอื่นเพียงพอที่จะจัดประโยชน์หารายได้บำรุงวัด ก็มักจะจัดเป็นเขตจัดประโยชน์ เช่น จัดสร้างอาคาร หอแงไว้ให้ประชาชนเช่าในราคาถูก จัดเป็นที่จอดรถ เป็นต้น เขตจัดประโยชน์จึงถูกแยกไว้ต่างหากจากเขตอื่น ๆ ให้เป็นคนละส่วนกันอย่างชัดเจน

แม้สมัยก่อนไม่มีการก่อสร้างกำแพงวัด แต่ก็มีการจัดแบ่งสถานที่ของวัดออกเป็นสัดส่วนให้สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของวัดได้อย่างเหมาะสม

5.1 ความหมายของสาธารณูปการ

กรมการศาสนา (2539 : 7) ได้ให้ความหมายของการสาธารณูปการ ว่า หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษา สาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม ภูมิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

5.2 แนวคิดเกี่ยวกับสาธารณูปการ

จากความหมายของสาธารณูปการดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่า สาธารณูปการเป็นการพัฒนาวัด นั่นเอง ดังที่ (พระเทพปริยัติสุธี, 2540 : 45) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่า เป็นการปรับปรุงสภาพวัดและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด โดยเน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระพุทธศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม บุคลากรทางศาสนามีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนในสังคม สามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลง ฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลายทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรม และการสาธารณสงเคราะห์เพื่อ

สนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและที่สำคัญ เพื่อให้พระศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง

กรมการศาสนา (2543 : 13) ได้กำหนดแนวทางในการจัดการด้าน สาธารณูปการ วัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้างภายในวัด บริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ไม้เกี่ยวกับพุทธประวัติ ทำให้วัดเป็นแหล่งศึกษา สถานที่รื่นรมย์ ลานวัด สะอาด ปราศจากมูลฝอย สิ่งปฏิกูล มีถังรองรับขยะ มีถนนทางเดินเท้าภายในวัด วัดควรมีประตูเปิดตามวันเวลาเพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สินของวัด มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญ ๆ เพื่อดึงดูดความศรัทธาของประชาชนตามสมควร การทาสีเสนาสนะก็ แผ่นป้ายก็ดี ให้ใช้สีเขียว ๆ ไม่ฉูดฉาด การปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัด ให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทย มีการจัดระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้า ที่อยู่อาศัย มีระบบกำจัดสิ่งปฏิกูล ห้องน้ำ ห้องส้วม จัดสวัสดิการให้ภิกษุสามเณรได้รับความผาสุกในการบำเพ็ญสมณธรรม

คะเนิงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร (2545 : 30) กล่าวเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านศาสนสถานว่า วัดควรจัดบริเวณและอาคารสถานที่ให้ร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบและมีสภาพเป็นอุทยาน หรือสวนป่าที่มีความร่มรื่นและเป็นธรรมชาติมากที่สุด จัดวางแผนผังที่เป็นสัดส่วนโดยแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตฌาปนสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบจัดให้มีหอกระจายข่าวเพื่อสอดแทรกความรู้และบริหารข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน อีกทั้งทำธรรมสถานหรือสวนธรรมเพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่ประชาชนหรือคนในท้องถิ่น

5.2.1 ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสภาพสืบไป ดังที่ พระราชรัตนมุนี (2538 : 9) ได้กล่าวเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ 3 เรื่อง คือ

- 1) การบูรณะและพัฒนาวัด
- 2) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
- 3) การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

5.2.2 การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาส หรือวัดตามพระธรรมวินัย ควรให้เกิดความสุข (สัพปาเย) 4 อย่าง คือ (พระราชรัตนมุนี. 2538 : 11-12)

1) อาวาสสี่ปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นที่ร่มรื่น รื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตา สบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ

2) อาหารสี่ปายะ อาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึง การกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

3) บุคคลสี่ปายะ บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องของบุคคล ภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัด วัดไหนดี หรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล 4 ประเภทนี้ สาธารณูปการจึงควรคำนึงถึงบุคคล 4 ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละ ประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปนกัน

4) ธรรมสี่ปายะ ธรรมเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัด คือเป็น สถานที่ปฏิบัติธรรม

5.2.3 แนวทางในการพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการ ส่งเสริมคุณค่าสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม ดังนี้ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ ศิลปกรรม กรมการศาสนา. 2543 : 119)

- 1) วัดต้องมีความรู้ในการต่อเติมอาคาร จะต้องคำนึงถึงรูปแบบที่ สอดคล้องกับอาคารเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม
- 2) อาคารที่เป็นองค์ประกอบของวัด เช่น ศาลาทำน้ำ ร้านค้า ห้องสุขา ควรอยู่ห่างจากอาคารสำคัญและต้องมีสภาพเรียบง่าย สอดคล้องกลมกลืนส่งเสริมซึ่งกันและ กันกับตัววัด
- 3) บริเวณที่เป็นเขตพุทธาวาส ไม่สมควรจะสร้างสิ่งก่อสร้างใด ๆ เพิ่มเติม
- 4) บริเวณที่เป็นลานธรรมต้องกำหนดขอบเขตให้เป็นสัดส่วน
- 5) บริเวณที่เป็นสังฆาวาส อันเป็นที่ตั้งกุฏิสงฆ์ การก่อสร้างสิ่งก่อสร้าง ใหม่ต้องให้คงรูปลักษณะเดิม เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายรูปแบบ
- 6) กรณีเป็นวัดที่มีความสำคัญ หากมีการสร้างร้านค้าต้องอยู่ในที่ไม่บัง สายตาเมื่อมองไปยังตัวอาคารหลัก
- 7) พื้นที่ลานวัดจะต้องส่งเสริมให้พื้นที่วัดมีบรรยากาศที่เหมาะสม
- 8) หลีกเลี่ยงการติดป้ายโฆษณาสินค้าขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะด้านกำแพงวัดหรือ ในบริเวณวัด

- 9) ต้นไม้ที่จะปลูก ควรเป็นต้นไม้ประจำท้องถิ่น และเป็นต้นไม้ที่นิยมปลูกกันในวัด ควรดูแลรักษาไม่ให้เสื่อมโทรม
- 10) รักษาความสะอาด จัดที่ทิ้งขยะที่มีสีสันทกมกลืน มีรูปทรงไม่สะดูตา และมีความแข็งแรงรักษาง่าย
- 11) วัดควรจัดให้มีการสอดส่องดูแลพื้นที่ใกล้เคียงบริเวณวัด ว่าจะดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่ขัดแย้งกับสภาพวัด ควรจะหาทางคัดค้านกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม
- 12) วัดจะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจเพื่อสร้างความตระหนักให้แก่ผู้มาเยือนให้เห็นความสำคัญในฐานะวัดเป็นแหล่งศิลปกรรม
- 13) วัดควรมีแนวทางในการลด เลิกการแข่งขันสร้างศาสนวัตถุ
- 14) วัดควรดำเนินทางสายกลาง เพื่อสอดคล้องกับพุทธศาสนาอย่างแท้จริง
- 15) วัดที่มีโบราณสถานขึ้นทะเบียนไว้ การดำเนินงานด้านต่าง ๆ ต้องประสานกับกรมศิลปากร

กล่าวโดยสรุป ด้านการสาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินงานจัดการสิ่งก่อสร้าง อาคารสถานที่ภายในวัดอย่างเป็นระเบียบ มีสัดส่วนที่เหมาะสม น่าอยู่อาศัย การจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความร่มรื่น สวยงาม เหมาะสม ภายในวัด การบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวร มีการก่อสร้างอาคาร สถานที่เพิ่มเติมอย่างเหมาะสมตามความจำเป็น มีการจัดการด้านสาธารณูปโภค น้ำ ไฟ ในวัด อย่างเหมาะสมเพียงพอ ประสานงานกับชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์

วัดกับชุมชน หรือบ้านกับวัด คลุ้ส่กักับพระภิกษุสงฆ์นั้น ไม่ว่าจะครั้งพุทธกาลหรือสมัยปัจจุบันย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในทางใดทางหนึ่งเสมอ เพราะวัดเป็นสถาบันสำคัญทางศาสนาที่มีความผูกพันเกื้อกูลซึ่งกันและกันกับชุมชนมาเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่เริ่มแรกของการมีวัดเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ดังที่ พระมหาทองชัย บวรณพิสุทธี (2546 : 54) กล่าวไว้ว่า ชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดวัดและมีบทบาทในการอุดหนุนค้ำจุนวัด ส่วนวัดก็มีบทบาทต่อชุมชนอย่างกว้างขวางเช่นกัน ดังปรากฏใน

สิงคาโลวาทสูตร อันเป็นสูตรว่าด้วยหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคมโดยได้กล่าวถึงหน้าที่ระหว่างนักบวชกับประชาชนไว้อย่างชัดเจน เช่น กฤหัสถ์พึงอุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์หรือนักบวชด้วยการกระทำสิ่งใด ๆ ก็ประกอบด้วยเมตตาทั้งการกระทำทางกาย คำพูด ความคิดต้อนรับด้วยเต็มใจ และอุปถัมภ์บำรุงตั้งนั้นแล้ว จึงควรแนะนำสั่งสอนให้ชาวบ้านละเว้นจากการทำความชั่วดำรงอยู่ในความดี สงเคราะห์อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม และบอกทางแห่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐตามหลักพุทธธรรม เป็นต้น พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าทั้งพระภิกษุสงฆ์และชาวบ้านต่างก็ต้องเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันและกันทั้งสองฝ่ายจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นความสมคูลที่ต่างฝ่ายต่างเต็มใจที่จะพึ่งพาซึ่งกันและกัน

6.1 ความหมายของการสาธารณสงเคราะห์

กรมการศาสนา (2539 : 8-9) ได้ให้ความหมายของการสาธารณสงเคราะห์ว่า หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาภิกษุสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ สามเณรและวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัด และเจ้าอาวาส ภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น

6.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์

เนื่องจากชีวิตในเพศบรรพชิตของพระภิกษุสงฆ์นั้น เป็นรูปแบบของการดำรงชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งจะต้องเสียสละความสะดวกสบายส่วนตัวในทางโลกทุกประการ เพื่อจัดกิเลสและมุ่งบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อบรรลุธรรมขั้นสูงยิ่งขึ้นไปในขณะเดียวกันก็ต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวมในด้านอื่นด้วย คือ การสงเคราะห์ประชาชนและชุมชนด้วยความเมตตาเสียสละ ดังที่ พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธิ์ (2546 : 57) กล่าวว่าไว้ว่าการพักอยู่อาศัยในวัดมิใช่วัตถุประสงค์หลักเพื่อความสะดวกสบาย หรือเพื่อลาภสักการะอื่นใดแต่วัตถุประสงค์หลัก คือ การอยู่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ที่ตนพึงปฏิบัติต่อตนเอง ชุมชนและสังคมโดยส่วนรวมด้วยดังพระพุทธคำรัสก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานที่ได้ตรัสเตือนพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายให้รับเร่งบำเพ็ญอุตตประ โยชน์และปรหิตประโยชน์ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท ความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอทั้งหลายว่าสังขารทั้งหลายมีความสิ้นไปและเสื่อมไป

เป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” ดังนั้นการสาธารณสงเคราะห์ หรือการบำเพ็ญตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น จึงถือเป็นธุระของพระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

กรมการศาสนา (2543 : 13) ได้ให้ความมุ่งหมายของการสาธารณสงเคราะห์ไว้ว่า เป็นการให้วัดกับบ้านต่างที่อยู่อาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านก็บำรุงวัด ส่วนชาววัดก็คอยอำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้าน การสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นกิจกรรมที่วัดหรือภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ ดังที่ บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 24) ได้กล่าวถึงลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์ว่า มี 4 ประการดังนี้

6.2.1 การดำเนินการกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

6.2.2 การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการและการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ชุดสระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งน้ำอุปโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ

6.2.3 การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ชุดหลอกกุศลลง สร้างโรงพยาบาล และจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปาสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ปลุกต้นไม้และอื่น ๆ ข้อนี้ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

6.2.4 การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วม พร้อมมอบเครื่องอุปโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 25) กล่าวถึงความสำคัญของการกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาค

ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาค ภิกษุสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศล และช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาสดังกล่าวแล้ว

พระราชรัตนมูณี (2538 : 14) กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการจัดการให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์ บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็เป็นหน้าที่ของทางวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 37) ที่ว่าวัดเป็นของประชาชนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีของชาวบ้าน ภิกษุสงฆ์ สามเณรในวัด อันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าปกครอง ดูแล รักษาวัด มีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด หรือที่อื่นใดในหมู่บ้าน ตำบลที่ตั้งวัดนั้นและหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ แก่ประชาชนในส่วนที่อยู่ในสมณวิสัยที่น่าจะจัดได้ด้วย

กล่าวโดยสรุป ด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการใช้วัด เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล การอำนวยความสะดวกแก่หน่วยงานราชการและองค์กรต่าง ๆ ที่มาใช้บริการของวัด ให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดให้มีพระสงฆ์ที่ได้รับนิมนต์ไปประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยอย่างสม่ำเสมอ และมีการร่วมมือกับหน่วยงานราชการ องค์กรต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์

บริบททั่วไปของชุมชนศรีสวัสดิ์และวัดศรีสวัสดิ์ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

1. ความเป็นมาของชุมชนศรีสวัสดิ์

ชุมชนศรีสวัสดิ์ ตั้งอยู่ฝั่งป่าที่ราบสูง คนส่วนมากจึงมักเรียกป่าแห่งนี้ว่า “โคกอีด้อย” ต่อมาได้มีผู้อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนจนกลายเป็นหมู่บ้านขึ้น คณะบุคคลที่อพยพเข้ามาเป็นระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ประมาณ พ.ศ. 2465 มีนายสี นางสาว อันทะรักษ์ อพยพมาจากคุ้มหนองข่า (คุ้มวัดปัจฉิมทัศน์)

ระยะที่ 2 ประมาณ พ.ศ. 2467 มีนายธรรมวงษาพรณะ นายพรม
พรณะ นายใบ พรณะ นายทา ทองบัวบาน นายน้อย ศรีโทโคตร นายชู่ ศรีสารคาม
อพยพมาจากคุ้มวัดทุ่ง (คุ้มวัดนาควิชัย)

ระยะที่ 3 ประมาณ พ.ศ. 2468 - 2473 มีผู้อพยพมาจากหลายคุ้มมี นายพันธุระ
พรณะ นายสอน อัจจวนานายลุน รักษาชาติ นางอ่อน รัตนแสง นายอุ่น โยระชัย
นายบุญมี รินทะรีก นายทองดี อันทะแสง นายแดง ใหม่คามิ นายพา จันคามิ นายอาจ
ใหม่คามิ นายนุ่น ธวัชโชติ นายนวน วิไลแก้ว นายพิม วงศ์สง่า นายหนูกัน พิลาแดง
นายสีกา นางสม อ่อนมาก นายพิม นางทองมี กองพลพรหม และนายมัน นางพัน บุญเรือง

เมื่อจำนวนบ้านเรือนมากขึ้นจึงได้เรียกชื่อว่า "บ้านน้อย" บ้าง "บ้านโคกอีค้อย"
บ้าง ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น "บ้านโนนศรีสวัสดิ์" เพื่อให้เกียรติ นายสี ผู้มาสร้างบ้านเป็นคนแรก
เมื่อเขตเมืองขยายความเจริญมาถึงหมู่บ้าน จึงได้เปลี่ยนคำว่า "บ้าน" เป็น คุ้ม ต่อมาได้ตัดคำว่า
"โนน" ออกเหลือเพียงคำว่า "ศรีสวัสดิ์" ในปี พ.ศ. 2547 เทศบาลเมืองมหาสารคาม ได้แบ่ง
คุ้มต่าง ๆ ออกเป็น 30 คุ้ม และได้เปลี่ยนคำว่า คุ้ม เป็น ชุมชน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา
(คะนิงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. 2557 : 45)

คณะผู้ก่อตั้งทั้งหมดมีความเห็นตรงกันที่ได้เลือกที่นี่เป็นที่ตั้งหมู่บ้าน เพราะเห็น
ว่าเป็นทำเลที่เหมาะสม ตามสภาพพื้นที่พอจะบอกเล่าได้ดังนี้ 1) ที่เลือกตั้งบ้านเรือนเป็นโคก
สูงมีต้นไม้ใหญ่สามารถหามาทำบ้านเรือนสะดวก น้ำท่วมไม่ถึง 2) โดยรอบโคกสูงที่ตั้ง
บ้านเรือนอาศัย จะเป็นที่ราบลุ่ม พอที่จะทำสวน ไร่ นา ได้อย่างกว้างขวางและมีหลุม มี
หนองน้ำอยู่โดยทั่วไป จึงเลือกเอาโคกอีค้อยเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน และจะมีลำห้วยคางไหลผ่าน
อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ถือว่าเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำกิน น้ำใช้ได้ตลอดทั้ง
ปี ทำมาหากินได้โดยสะดวก ลำห้วยจะทอดตัวเป็นแนวยาวจากทิศใต้ไหลลงสู่แม่น้ำชีไป
ทางด้านทิศเหนือ ที่บ้านทำตุ้ม ตำบลทำตุ้มปัจจุบัน นอกนั้นก็จะมีประกอบด้วย หลุม หนอง
ต่าง ๆ ที่พอจะบอกได้ และการเปลี่ยนสภาพในปัจจุบันดังนี้

1) ทางทิศตะวันออก จะมีหนองขามและทุ่งนาเป็นตัวแบ่งเขตกับคุ้มหนองข่า
ปัจจุบันเป็นบ้านคนอยู่อาศัยและคอนปู้ตาหนองขามของคุ้มปัจฉิมทัศน์ และทุกวันนี้จะมีถนน
บริหารชนบทเป็นตัวแบ่งเขตคุ้มแทน และเดิมตรงบริเวณสนามกีฬาเยาวชนจะเป็นหลุมน้ำจาก
หัวถนนหินสุด (บริเวณห้าแยก) มาจนถึงถนนศรีเมืองตัดกับถนนเจริญรัตน์ปัจจุบัน ถ้าหน้า
ฝนจะมีน้ำขังตลอดฤดู ผ่านไปมาไม่สะดวก หลุมน้ำสามารถหาปลาได้ในฤดูฝน

2) ทางทิศใต้ จะมีหนองบักกิ้ง ที่อยู่ติดหมู่บ้านมากที่สุด ปัจจุบันนี้ต้นเงิน และเหลือที่อยู่น้อยมาก อยู่ติดกับบ้าน ร.ต.ต.สังข์ วงษ์แก้ว ลงไปจนติดกับลำห้วยซึ่งแต่ก่อน ใช้นองบักกิ้งแข่งเรือได้ในเดือน 11 เดือน 12 แล้วขึ้นหลังโคกกั้นหนองบักกิ้งไปทางใต้ อีกจะมีหนองบ่อซึ่งเป็นที่ดินเค็ม (ดินเป็นเฝียด) ใช้เป็นที่ต้มเกลือของหมู่บ้านในหน้าแล้ง และติดกับหนองบ่อจะมีหนองเลิงบ่ออีกหนองหนึ่ง ซึ่งเป็นเวียงน้ำกว้างใหญ่ก่อนไหลลงสู่ห้วยคะคางที่ย่องเขียบ ปัจจุบันยังเหลืออยู่ทั้ง 2 แห่ง อยู่ในเขตรับผิดชอบของ อ.บ.ต.แก่งเลิงจาน ได้พัฒนาไว้ ถัดไปอีกก็จะเป็นหนองขนาดใหญ่ซึ่งเป็นเวียงน้ำที่ลำห้วยคะคางไหลผ่าน เรียกว่า เลิงจาน ซึ่งต่อมารกรมชลประทานได้มาทำเป็นอ่างเก็บน้ำ เรียกชื่อว่า อ่างเก็บน้ำแก่งเลิงจานในปัจจุบัน

3) ทางทิศเหนือ จะมีหนองน้ำขนาดใหญ่ เป็นหนองน้ำใช้ร่วมกันกับคุ้มหนองข่า เรียกชื่อว่า หนองข่า มีน้ำขังตลอดปีจนถึงปัจจุบัน ทางเทศบาลได้พัฒนาเป็นสวนสาธารณะหนองข่า ถัดขึ้นมาอีกหนองเรียกว่า หลุบบก ถนนเส้นมหาสารคาม ไปโกสุมตัดผ่านไปโดยซีกทางทิศเหนือจะเป็นสนามบินจังหวัดเดิม ปัจจุบันเป็นมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ส่วนทางด้านทิศใต้ของถนนเป็นหลุบใหญ่ น้ำขังตลอดปี มีบ่อน้ำกินของคุ้มศรีสวัสดิ์ขุดไว้ข้าง ๆ หลุบ เทศบาลได้มาทำขบไม้กั้นพังให้เรียกชื่อว่า “อ่างแสงหลุบบก” เป็นบ่อน้ำกินที่ชาวคุ้มใช้ร่วมกัน ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหาสารคาม สร้างอาคาร 1 และที่จอดรถหน้าตึกแปดเหลี่ยม และเลยมาทางตะวันตกของหลุบบก คือลำห้วยคะคาง ซึ่งจากดอนปู่ตาของคุ้มศรีสวัสดิ์ตั้งอยู่ข้างถนนไปโกสุมพิสัย หรือที่เรียกศาลเจ้าพ่อหอมน้ำนั้น ช่วงจากหอมน้ำไปถึงหน้านิสราวรรณรีสอร์ท ปัจจุบันจะเป็นเวียงใหญ่ของห้วยคะคาง เวลานั้นน้ำหลาก ถนนจะขาดเป็นประจำ ทางราชการจึงหาทางแบ่งทางน้ำไหลใหม่ โดยขอที่ชาวบ้านขุดห้วยใหม่ เปลี่ยนทางน้ำมาตรงลำห้วยปัจจุบัน ซึ่งแต่ก่อนเรียกชื่อว่า “ฮ่องไหล” หรือ “อ่างหินแห่” ถนนช่วงนั้นจึงไม่ขาด และดอนปู่ตาของคุ้มศรีสวัสดิ์ จึงถูกลำน้ำตัดแบ่งเป็นเกาะติดถนนอยู่ในปัจจุบัน

4) ทางทิศตะวันตก ซึ่งเป็นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามปัจจุบัน จะมีหนองน้ำอยู่คือ “หนองบักนัด” และ “หนองบักทอ” อยู่ติดกัน ไหลลงห้วยคะคาง ปัจจุบันคือ “อ่างนกเป็ดน้ำ” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และฝั่งตรงข้ามคนละฟากลำห้วยมีอีกหนอง เรียกว่า “หนองจานโว” ต่อไปทางด้านทิศตะวันตกไปอีกก็จะมีหนอง “เหลือ” ซึ่งปัจจุบันคือ ที่เป็นโรงอาหารของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ไปลงห้วยที่ใกล้ ๆ กับสะพานเกษตรราชภัฏฯ ปัจจุบัน ข้ามห้วยไปตรงกันข้ามของลำห้วย ก็จะมีหนอง “เปิ่น”

ปัจจุบันคือ ชุมชนตักศิลา และวิทยาลัยพลศึกษา ซึ่งต่อมา ด้านทิศตะวันตกของคุ้มก็ตั้งเป็น โรงเรียนกสิกรรม ซึ่งเป็นโรงเรียนกินนอน ต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนฝึกหัดครู และเปลี่ยนมาเป็นวิทยาลัยครู และในปัจจุบันที่เขียนหนังสือนี้ขึ้น ปี พ.ศ. 2550 นั้น ก็เปลี่ยนเป็น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (วชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. 2551 : 57)

1.1 อาชีพและความเป็นอยู่ของชุมชนศรีสวัสดิ์

ในเบื้องต้นส่วนใหญ่ จะประกอบอาชีพทำสวน ทำนา ผู้เขียนนั้นได้เห็นจากการอยู่คุ้มศรีสวัสดิ์มาแต่เด็ก จะมีทุ่งนาเป็นบริเวณกว้างใหญ่อยู่ทางด้านทิศใต้ โดยเริ่มจาก วิเศษรักแมนชั้นไปจนจดแก่งเลิงจาน จะเป็นทุ่งนาทั้งหมด ส่วนพืชสวนจะอยู่ตามที่อยู่อาศัยในบ้าน เพราะแต่ก่อนสามารถขุดบ่อน้ำได้โดยทั่วไป เพราะพื้นป่าอุดมสมบูรณ์ น้ำในดินจะมีมาก จึงไม่ลำบากเหมือนปัจจุบัน การทำมาหากินไม่ฝืดเคือง และส่วนหนึ่งประกอบการค้ารับราชการ และทำกิจการหอพักนักศึกษา ส่วนทุ่งนาที่กล่าวถึงในเบื้องต้นทุกวันกลายเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยไปหมดแล้ว (วชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. 2551 : 58)

1.2 ด้านการศึกษาของชุมชนศรีสวัสดิ์

คนสวนใหญ่ของคุ้มศรีสวัสดิ์ จะมีการศึกษาที่จัดว่าอยู่ในระดับสูงเป็นส่วนใหญ่ เพราะคุ้มศรีสวัสดิ์นั้น จะมีโรงเรียนประจำคุ้มมาแต่ก่อน โดยเมื่อคุ้มศรีสวัสดิ์มีวัดขึ้นก็มีโรงเรียนประถมเกิดขึ้นในวัด มีชื่อว่าโรงเรียนวัดศรีสวัสดิ์ แม้ผู้เขียนเองก็จบชั้น ป.4 จากโรงเรียนวัดศรีสวัสดิ์ รุ่นสุดท้าย ปี พ.ศ. 2499 ทางเทศบาลจึงยุบ โรงเรียนวัดศรีสวัสดิ์ และโรงเรียนวัดปัจฉิมทัศน์ ไปรวมกันเป็น โรงเรียนเทศบาลศรีสวัสดิ์วิทยา และในปัจจุบันคุ้มศรีสวัสดิ์จะมีสถานศึกษาอยู่โดยรอบ คนของคุ้มศรีสวัสดิ์จึงมีการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ดีเป็นส่วนใหญ่ จึงมีข้าราชการระดับสูงอาศัยอยู่มาก ทั้งเป็นคนของคุ้มเดิม และอพยพมาใหม่ (วชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. 2551 : 59)

2. ความเป็นมาของวัดศรีสวัสดิ์

เมื่อประมาณ พ.ศ. 2471ชาวบ้านได้ตกลงร่วมกันสร้างวัด และได้ดำเนินการจนถึง พ.ศ. 2475 วัดจึงสร้างเสร็จสมบูรณ์ และได้ตั้งชื่อว่า วัดศรีสวัสดิ์ ตามชื่อของคุ้ม นายไพบ วรรณะ ได้บริจาคที่ให้สร้างวัดโดยได้ขอเปลี่ยนที่กันกับนายขุ่ย ศรีสารคาม ซึ่งมีที่อยู่นอกหมู่บ้าน นายขุ่ย ศรีสารคาม ก็ยินดีพร้อมทั้งได้บริจาคที่ของตนร่วมสมทบด้วย ได้ที่สร้างวัดครั้งแรก 6 ไร่ 2 งาน $57\frac{4}{10}$ ตารางวา ต่อมาได้ขอซื้อที่จากนางอ่อน รัตนแสง 2 ไร่ 3 งาน $60\frac{7}{10}$ ตารางวา และในปี พ.ศ. 2555 วัดได้ซื้อที่อีก 2 ไร่ 83 ตารางวา

รวมที่ดินบริเวณวัด 11 ไร่ 3 งาน $10\frac{1}{10}$ ตารางวา

คณะบุคคลผู้ร่วมสร้างวัด มี นายธรรมวงษาพรณะ นายใบ พรณะ นายขุ่ย ศรีสารคาม นายพรมมา พรณะ นายพันธุระ พรณะ นายทา ทองบัวบาน นายน้อย ศรีโท โคตร นายสอน อางวงษา นายลุน รักษาชาติ นายอุ่น โยระหัย นายลี อันทะรักษ์ นายแดง ใหม่คามิ นายจันทา ใหม่คามิ นายอาจ ใหม่คามิ นายหนูจิ้น ใหม่คามิ นายหนูกัน พิลาแดง นายสีกา อ่อนมาก นายนวน วิไลแก้ว นายพิม กองพลพรหม นายทองดี อันทะ แสง นายมัน บุญเรือง นายสมบัติ ทองกัลยา นายพา จันคามิ

วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ 11 กรกฎาคม 2504 ได้ดำเนินการ ก่อสร้างเสร็จและผูกพัทธสีมา วันที่ 12 กันยายน 2509 นายวิศาล ศิวารัตน์ ผู้อำนวยการ วิทยาลัยครูมหาสารคาม เป็นกำลังสำคัญในการก่อสร้าง (คะเนิงนิตย์ จันทบุตรและสุบรรณ จันทบุตร. 2557 : 15)

2.1 ลำดับเจ้าอาวาส

- 1) พระเนตร พันเสาขวา พ.ศ. 2475-2485
- 2) พระใบ ปญญาโชติโก พ.ศ. 2486-2496
- 3) พระปลัดจันทา รักษาภักดี พ.ศ. 2497-2498
- 4) พระบุญมี พ.ศ. 2498-2501
- 5) พระเรือง ศิริปัญญา พ.ศ. 2502-2503
- 6) พระใบฎีกาหนูเพียร สมาชิกโร พ.ศ. 2503-2504
- 7) พระไพฑูลย์ อธิธิมโย พ.ศ. 2504-2505
- 8) พระสุกัณฑ์ ฐิติญาโณ พ.ศ. 2505-2515
- 9) พระทองพูน อินทวณฺโณ พ.ศ. 2516-2532
- 10) พระณรงค์ อธิธิญาโณ พ.ศ. 2532-2534
- 11) พระครูศรีปริยัติโสภิตกิตติญาโณ พ.ศ. 2534-ปัจจุบัน

วัดศรีสวัสดิ์จัดอยู่ในประเภทคามวาสี คือ วัดที่อยู่ในบ้าน มุ่งเน้นศึกษาด้านคัมภีร์ ได้แก่การศึกษาทางด้านพระปริยัติธรรม คือ นักธรรมและบาลี อันเป็นการศึกษาแผนเดิมของคณะสงฆ์ไทย นอกจากนี้แล้วยังเปิดโอกาสให้พระเณรที่สนใจใฝ่รู้ได้ศึกษาทางสายสามัญ ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาควบคู่กันไป

เนื่องในมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 80 พรรษา วัดศรีสวัสดิ์ ได้ร่วมกับชุมชนศรีสวัสดิ์ จัดสร้างลานปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ และจัดสร้างพระพุทธรูปมิ่งมงคลขึ้น โดยลานปฏิบัติธรรมแห่งนี้สร้างไว้ใกล้กับพระอุโบสถ พร้อมกับอัญเชิญพระพุทธรูปมิ่งมงคลสร้างจากหินทรายมาประดิษฐานไว้ที่ลานธรรม เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้สักการบูชาด้วยวัดแห่งนี้มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ศาสนสถานและถาวรวัตถุ ไม่ว่าจะเป็นอุโบสถ กุฏิ หอระฆัง ฯลฯ ทุกอย่างมีครบหมด สำหรับภายในบริเวณวัดได้มีการปรับปรุงให้ร่มรื่นสวยงาม โดยการปลูกไม้ผล ไม้ประดับ ไม้เต็มวัด ทั่วบริเวณมีแต่ความสงบวิเวกเหมาะกับการเจริญภาวนา และเป็นสถานที่ปฏิบัติกิจของสงฆ์ยิ่งนัก ปัจจุบันมีพระครูศรีปริยัติโสภิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมือง ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส รูปที่ 11

ด้วยความที่เป็นวัดของชุมชนอย่างแท้จริง ภายในวัดแห่งนี้จึงเป็นที่ตั้งศูนย์ประสานงานโครงการต่าง ๆ มากมาย อาทิเช่น ที่ทำการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเมืองศรีสวัสดิ์, ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน, ที่ทำการชุมชนเมืองศรีสวัสดิ์ และศูนย์บริการผู้สูงอายุในวัดโดยชุมชน นอกจากนี้ วัดแห่งนี้ได้ถูกเลือกให้เป็นที่ตั้งของ “ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชา” จึงมีสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐราชการ ใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมอบรมศีลธรรม ปฏิบัติต่อเนื่องกันตลอดปี (วชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. 2551 : 65)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสมชาย เจริญกิจ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัย เรื่อง “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน” พบว่ากิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ ต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติ และอุดมการณ์ของสงฆ์ พระสงฆ์ภายในวัดต้องทำสังฆกรรมต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามพระวินัย และต้องแสดงออกมาจากจิตใจและความรู้สึกตามพุทธประสงค์ที่ทรงวางไว้ กิจกรรมของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้าน หรือชุมชนสงเคราะห์อ่อนเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนด้วยน้ำใจอันงาม โดยเฉพาะด้วยการสอนธรรมและการเผยแผ่ศาสนาธรรม

พระครูมงคล เขมคุณ และคณะ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา “บทบาทของพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : รายงานการวิจัยหนองคาย” ผลการวิจัย พบว่า

1. บทบาทปฏิบัติจริงของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการเมืองการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและอาชีพ และสาธารณสุขมูลฐาน ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายกลุ่มตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าพระสงฆ์ได้ปฏิบัติบทบาทในด้านสาธารณสุขอยู่ในระดับมาก รองลงมา ได้แก่ ด้านการศึกษา

2. บทบาทด้านการคาดหวังของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการเมืองการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและอาชีพ และสาธารณสุขมูลฐาน พบว่าความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่าง อยู่ในระดับปานกลาง

บุญช่วย จันทร์เฮ้า (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัย เรื่อง “พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัย พบว่า ระดับพฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสและการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง พฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมมีสองด้าน คือ ด้านกระบวนการวินิจฉัยสั่งการ และด้านความคุมการปฏิบัติงาน เมื่อแยกพิจารณาการปฏิบัติงานวัดเป็นรายด้าน พบว่า พฤติกรรมที่ส่งผลมี 4 ด้าน คือ กระบวนการวินิจฉัยสั่งการ การกำหนดเป้าหมายการสั่งการ การควบคุมการปฏิบัติงาน และการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานและการฝึกอบรม

สมควร นามสีฐาน (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา “บทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 51.3 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าวัดส่วนใหญ่มีบทบาทต่อชุมชนในชนบทด้านศาสนาและพิธีกรรม คิดเป็นร้อยละค่าเฉลี่ยจากคะแนนเต็มมากที่สุด ร้อย 71.42 รองลงมาได้แก่ ด้านการพัฒนา และประชาคม และด้านบริการชุมชน คิดเป็นร้อยละ 61.44 และ 51.50 ส่วนปัจจัยที่เป็นตัวแปร ซึ่งมีอิทธิพลต่อบทบาทของวัดในการพัฒนาสังคม ประกอบด้วย คุณลักษณะของวัด อันได้แก่ ประเภทของวัด พื้นที่ของวัด สถานที่ตั้งวัด ระยะเวลาการก่อตั้งวัด และรายได้ของวัด

พระมหาเรังศักดิ์ พิมหัตถกุล (2545 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า” ผลการวิจัยพบว่าวัดอุปสรรคต่อการบริหารให้พระภิกษุปฏิบัติตามธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่น ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้คุณธรรม จัดระเบียบการ

บริหาร การเงินและกิจการภายในวัดรวมทั้งพัฒนาให้เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ สำหรับ โครงสร้าง การบริหาร เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการและการกระจาย อำนาจ การตรวจสอบรวมถึงมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์ และภารกิจ 6 ด้าน คือ ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม มีคณะกรรมการ พิจารณาพระสงฆ์ที่ทำความผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อความเหมาะสม ปรับปรุงหลักสูตร และกระจายการศึกษา รวมทั้งจัดการศึกษาโดยภิกษุ สามเณรต้องศึกษาทุกรูป จัดการศึกษา สงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน มีการปรับปรุงหลักสูตรพัฒนาภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอน โดยรัฐ จัดงบประมาณอุดหนุน พระสงฆ์ควรเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ควรมืองค์การเผยแผ่พร้อมทั้งพัฒนาภิกษุ โดยรัฐให้การสนับสนุนการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ควร อนุรักษ์ศิลปะแบบไทย เป็นสัดส่วนมีแบบแปลน โดยมีคณะกรรมการสงฆ์คอยดูแล ส่งเสริม การสาธารณสงเคราะห์ให้รูปแบบต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมในการจัดอบายมุข

เพิ่มศักดิ์ โคตรชมพู (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย “บทบาทในการพัฒนา สังคมของวัด ในจังหวัดหนองคาย” พบว่า การบริหารจัดการวัด โดยภาพรวม อยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าด้านการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบมหาเถร สมาคม มีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติมากกว่าด้านการวางแผนการทำงาน การสนับสนุนทางสังคมของ วัด โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าด้านการ สนับสนุนจากชุมชน มีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านความร่วมมือกับชุมชน และด้านการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ๆ ตามลำดับ บทบาทในการพัฒนาสังคม ของวัด โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาจำแนกบทบาทในการปฏิบัติการ พัฒนาสังคมของวัด เป็นรายด้าน โดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้านการสังคมสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุขพื้นฐาน และด้าน การศึกษา ทุกด้านมีบทบาทในการปฏิบัติ อยู่ในระดับปานกลาง

พระมหาบุญช่วย เตชพโล (เคนนิคม) (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอ เมือง จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็น รายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก จำนวน 4 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้าน

การศาสนศึกษา รองลงมาคือ ด้านสาธารณูปการ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแพร่ศาสนา
 ธรรม อยู่ในระดับปานกลาง 2 ด้าน คือ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษา
 สงเคราะห์

2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานวัดประดิษฐ์
 ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา
 แตกต่างกัน

2.1 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานวัด
 ประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เพศชายและเพศหญิง
 โดยรวมและรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกัน

2.2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานวัด
 ประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่มีอายุแตกต่างกัน โดยรวม
 และรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกัน

2.3 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานวัด
 ประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่มีการศึกษาแตกต่างกัน
 โดยรวมและรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกัน

2.4 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานวัด
 ประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่มีอาชีพแตกต่างกัน
 โดยรวมและรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณา
 รายด้าน พบว่าแตกต่างกัน 1 ด้าน คือ ด้านการศาสนศึกษาและไม่แตกต่าง 5 ด้าน คือด้าน
 การสาธารณูปการด้านการปกครอง ด้านการเผยแพร่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณสงเคราะห์
 และด้านการศึกษาสงเคราะห์

พระมหาศสรัล จันทะสุนย์ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง
 “ความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานของวัดยอดแก้ว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
 จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานของ
 วัดยอดแก้ว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยรวมและรายด้านมีระดับการ
 ดำเนินงานอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านการปกครอง ด้านสา
 ธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแพร่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษาสงเคราะห์
 และด้านศาสนศึกษา

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานของวัดยอดแก้ว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษาและอาชีพแตกต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับ .05

พระชนดล นาคพิพัฒน์ (2551 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ศึกษาเปรียบเทียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีการปกครองพระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุ สามเณร ดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างมีระเบียบ

พระวิฑูรย์ ฐานเมธิ (บุญพร้อม) (2553 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู” ผลการวิจัย พบว่าความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู ทั้ง 6 ด้าน พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้านการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า ประชาชนที่มีเพศ สถานภาพสมรส และอาชีพที่ต่างกัน มีความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนที่มีอายุ และการศึกษาที่ต่างกันมีความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

พระครูสังฆรักษ์กฤษณ์ฤทธิคุณ สุขเมโธ (2553 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี” ผลการศึกษาพบว่าประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.45และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครองและด้านสาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75และ 3.54ตามลำดับ ส่วนด้านอื่น ๆ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

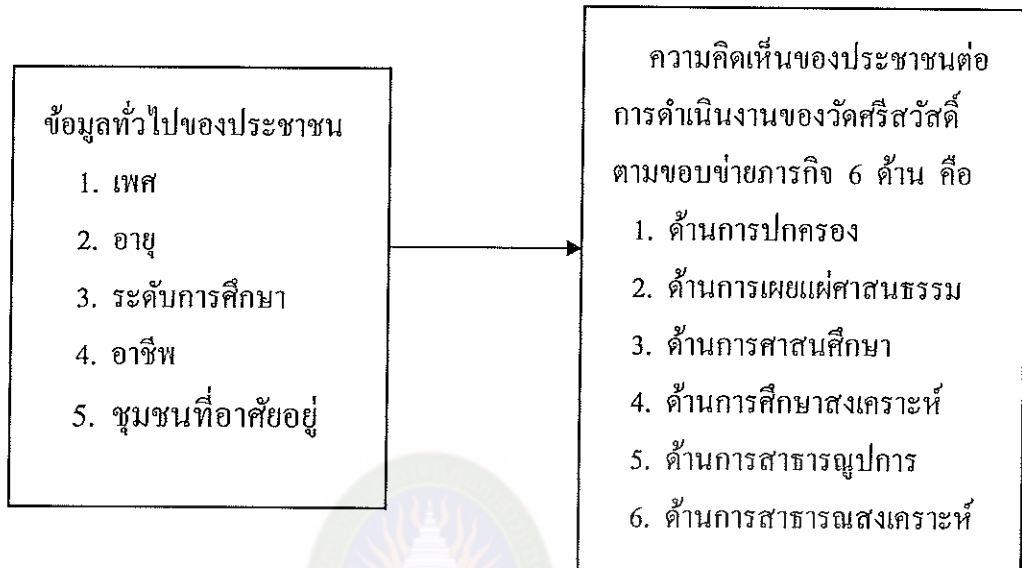
สรุปได้ว่า จากการวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานของวัดศรีสวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่มีผลการวิจัยโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้สร้างจากขอบข่ายภารกิจของวัด ทั้ง 6 ด้านแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการเผยแผ่ศาสนา 3) ด้านการศาสนศึกษา 4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 5) ด้านการสาธารณูปการ และ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ดังนี้

ตัวแปรอิสระ
(Independent Variables)

ตัวแปรตาม
(Dependent Variables)

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY